

VIII. 26.

B17

RÓZSA ÉS IBOLYA
LOSONCZI ISTVÁN
BOLOND ISTÓK

ÍRTA

ARANY JÁNOS.

ÚJ KIADÁS.

Gyertyánffy

BUDAPEST, 1893.

KIADJA RÁTH MÓR.

(A HAAS-PALOTÁBAN.)

Az Orsz. Paed. Könyvtár
és Tanszemle:
Gyertyánffy-könyvtára.

33966

Prochaska Károly udvari könyvnyomdája.

RÓZSA ÉS IBOLYA.

Népmese.

I.

Egyszer hol volt, hol nem — régecskén lehetett,
S az óperenciás tengeren túl esett, —
Volt egy öreg király a tündér világba',
S egy vén felesége, a vasorru bába.

Házoknál temérdek kincs hevert rakáson,
Csűrben, kamarában, pinczében, padláson:
Sok darab gyémántba, mint egy száraz lófej,
Szolga és szolgáló csakúgy bukdosott fel.

De a mi legdrágább gyémánt vala náluk,
Az nem volt egyéb, mint szép eladó lányok:
Apjának édes, de anyjának mostoha
Gyermeke, a tündér hajadon, *Ibolya*.

Mint a kis ibolya, mely nő bokor alján,
Szemérmeteres arczát fű közé takarván:
Úgy virult rejtekben, — nem jártak a lányhoz,
Fúvó szél is alig fért az ablakához.

De mint ibolyácska, hiába nem látni,
 Messze birja kedves illatát bocsátni:
 Úgy futott szép híre tündér Ibolyának:
 Kezére királyok, hercegek vágyának.

Megiríglyé tőle álnok mostohája;
 Bémene urához, s így beszélt hozzája:
 „Apjok! úgy-e bizony, hogy már ide s tova
 Eladó leány lesz ez a kis Ibolya?“

Dümmögött, s fejével vágott a vén ember:
 „Hej biz' — úgymond — felnő a leány, mint kender!
 Ő ugyan szűkében nincsen a kérőnek:
 Tudj' a szösz, melyiket is fogadjam vőnek.“

Erre szólt az asszony: „Hátha, lelkem, hátha
 Még ma minden kérőt szépen elbocsátna:
 Hogy a mi leányunk nem olyan kivető;
 Maga jőjön érte az igaz szerető.“

„Maga jőjön érte, s nagyra vesse fejét,
 Ha Ibolyát kéri, a fiatal cseléd:
Három nehéz munka lesz nyakába mérve,
 Ha kidül belőle, halál az ő bére!“

Ráhagyá az apjok, mert úgy volt kaptva,
 Mivel a vasorru őtet úgy kapatta. —
 Királyfiak jöttek, nagy hatalmasságok:
 De fogukat mind ott hagyá ő nagyságok.

Végre egy királyfi, kinek neve *Rózsa*,
Eltekinte arra, csak látogatóba;
Ismerős volt apja az öreg királyyal,
Mert egy arany erdőn makkoltak a nyájjal.

Hm! ha tudta volna a vasorru bába,
Mi forog Rózsának az esze-ágába' . . .
De jó hogy most egyszer rövidebb az esze,
Nem lett volna másképp belőle szép mese.

II.

Rózsa nem úgy kezdte hozzá, mint a többi.
„Minek ezt, gondolta, az orrukra kötni?
Hiszen egyik öreg sem lesz feleségem,
Nem kívánja őket semminémű részem.“

Alig győzte várni, hogy jőjön az este;
Jött az egyszer aztán, mert az éj kergette;
A király, mint tegnap, jót öblinte torkán,
Szengellér' hegyén járt a másik boszorkány.

Rózsa sem rest, kapja, fordul egyet, térül:
Leold egy nagy létrát a ház tetejéről,
A lány ablakához oda támasztotta,
Ablak karikáját halkán kopogtatta.

Hej megrettent volna most a kis Ibolya,
De a tündérek nem ijednek meg soha;
Odament, kinyitá ablaka fiókját,
S alig pillantá meg, megszerette Rózsát.

Rózsa pedig tüstént a szívéhez kapott,
Attól félt kiugrik, noha csak múlatott,
Tánczolt, örömében verte a bordáit,
Mint betyár a csárda folyó gerendáit.

Hallgattak, pedig hej be könnyü lett volna
Szóhoz jutni! — Végre megszólamlott Rózsa:
„Ibolyám, gyer hozzánk; bizony meg nem bánod:
Szedek a kertünkben neked szép virágot.“

Mond Ibolya: „Minek olyan messze menni?
Van a mi kertünkben: ott is lehet szedni.“
Akkor hallgatott, még ezt a szót is bánta:
Pedig vágyott lelke Rózsa virágjára.

Felelt neki Rózsa: „No, megnyugszom ebben:
Van egy szép virágszál a ti kertetekben,
— Otthon a miénkben csak annak nincs párja —
A kerek világnak legszebb Ibolyája!“

Azzal kis kacsóját bal kezébe fogta,
Sokszor a jobbikkal végig simította,
S nézett a szemébe, soká, mintha benne
Bitangul behajtott szíveket keresne.

És a nagy kék szemek, mintha orgazdának
 Érze nek magokat, el-elfordulának.
 Rózsa faggatódzott: „Úgy e, haragszol rám?“
 Ibolya susogta: „Miért haragunnám!“

„No hát adj egy csókot, kérlek barátsággal.“
 „Igen — mond a lány — de csak üvegen által . . .“
 Úgy ám! egyet-kettőt ablakon keresztül,
 De majd száz- .meg százat amúgy mindenestül.

III.

Telt az éj azonban, és feljött a kis hold,*)
 Rózsa Ibolyához akkor ekképen szólt:
 „Ibolyám, szerelmem, szívem legelője!
 Egyet mondanék én, kettő lesz belőle.

„Embertől soha én még meg nem ijedtem:
 De tátossal víni nincs egy szikra kedvem.
 Azt mondják, a nyilnak tenyerét kitarthatja,
 Hozzá vág az ember, s elolvad a kardja.

„Tudom, ha megkérlek, oly nehéz dolgot ad
 Az a sütni való boszorkány mostohád!
 Így veszének el sok hercegek, királyok,
 Intésemre szolgál szomorú példájok.

*) Nagy fényes csillagot nevez így a földműves. Lucifer, a hajnal csillag, lesz.

„Jöszte hát, virágom, ibolya, tulipán!
 Arany zabot eszik Szellő jó paripám,
 De egyiké majd otthon: jer, nyeregbe veszek,
 Apád birodalmán reggelig túlteszek.“

Válaszolt Ibolya: „Szívem szép szerelme!
 Szöknöm éjnek éjén válna szégyenemre.
 Eredj, kérj apámtól; minek elcsüggedni?
 Igaz szerelemnek nincsen nehéz semmi!“

„Igaz szerelemnek nincs lehetlen semmi!“
 Monda Rózsa bátran — „eb fog elcsüggedni:
 Holnapi nap, mely már neveztetik mának,
 Megkérlek apádtól, életem párjának.“

Így felelt, és nézte, milyen az ég alja:
 Láta, hogy már szépen szőkéllik hajnalra;
 Ada egy csókot a lyánynak, elmenőre,
 Hogy akár huszonnégy telt volna belőle.

IV.

A király megértvén mibe' fárad Rózsa,
 Nagyon megsajnálta, s illetéknép szóla:
 „Jaj fiam, fogadj szót: e dologrul tégy le;
 Úgy jársz mint a többi; mit érsz aztán véle!“

Rózsa nem felelt rá, csak megrázta fejét,
Azzal mutatá ki, hogy nem kell a beszéd.
Kapott a vasorru ezen, a rosz pára,
S kiszabá a munkát jövő éjszakára:

„Látod azt az erdőt? fáját mind levágod,
Eke-taligának, szekérnek csinálod,
Felszántod, beveted földjét gabonával:
S tisztelkedel holnap búza-kalácsával.“

Rózsa csak nevette; gondolá, kötődnek;
Később tudta meg, hogy hej dehogy kötődtek!
Éjfélig a dolgot mindenkép fontolta:
Akkor Ibolyához ment, s elpanaszolta.

Csak mosolygott a lyány: „Hát egyéb baj nincsen?
Fekügy' le, alugyál, Rózsa édes kincsem;
Sohse búsulj: mire feltetszik a hajnal,
Kisül a kalács is, gyúrva tejjel, vajjal.

Azonképen történt. Rózsa, mihelyt látott,
Vitte czintányéron a fejer kalácsot.
Kinéz a vasorru, nem hisz a szemének:
Az erdő sehol sincs! megöli a méreg.

Parancsolá mostan: „Azt a nagy hegyet, ni!
Sziklástul, kövestül el kell egyengetni,
Szöllővel berakni, sőt borából reggel
Kóstolót is hozni, egy vagy két üveggel.“

Akkor éjjel Rózsa — azaz hogy helyette
A tündér leányzó — ezt is elkövette. —
No, ez eddig jól van; de van egy még hátra:
S már ott maga kell ám a legény a gátra.

„Három vad paripa lángot fű, tüzet hány:
Ha megúli Rózsa, úgy övé lesz a lány;
De ha meg nem bírja úlni és nyargalni,
Kegyetlen halállal kell neki meghalni!“

A fiú e dolgon újra elbusúla:
Nincs Istentől a ló, ki a lángot fűja,
Most Ibolya sem tud segítségül lenni.
Elment hozzá még is, mintegy búcsu-venni.

Biztatá a kedves: „Ne légy olyan gyarló,
Lovagot, ki bátor, nem gyaláz meg a ló;
Nesze egy sarkantyú, kösd fel a bokádra,
S pattanj rájok úgy, mint önnön paripádra.

„Édes apám léssen az első paripa:
Ezt nagyon ne zaklasd, nem övé a hiba;
De a mostohámat, ki középső léssen,
Sarkantyuzd, zabolázd, ugrasd meg keményen.

„Harmadik paripát könnyű eltalálnod:
Jó lelkedre bízom, hogy' kell vele bánnod,“
Végezte mosolygva; Rózsa elérte,
A leány tanácsát pontosan követte.

Vagy hármat került az első paripával,
Mint törött tojással, bánt öreg ipával;
De a másodikat, bezzeg jól elnyúzta:
Ugratta, ütötte, vérig sarkantyúzta.

Hogy leszállott róla, üstökébe ragadt,
S úgy megránczigálta, hogy kezébe szakadt.
Akkor a fejéhez vágta vas kantárát:
Így fizette vissza jó'karatja árát.

Végre szép-kimélve ült a harmadikra,
És annyit se bántá, mint egy morzsa-szikra;
Nem soká leszállott, szolgálni körülte:
Selyem kendőjével szépen megtörülte.

V.

Reggel a banyának feldagadt a képe
S mindenütt meglátszott a lovaglás kéke:
Jaj, ha szegény Rózsát új veszélybe ejti!
Farka vágását a kígyó sem felejtí.

Rózsa eljött, kérni a menyasszony ágyat;
„Nos, tiéd Ibolya; ennyi volt a vágyad“ —
Szólt a vén boszorkány — „de egy fél tapod se'
Viszed innen a lyányt, fiú, engem ucsuce!“

Rózsa fejét falba így sem igen verte,
 De a lány sejté, hogy kutya van a kertbe:
 „Jaj, szerelmem Rózsám, szökni kell a háztól:
 Sohasem maradsz meg álnok mostohámtól!”

Felelt a legény: „De hogy-mikép szökhessünk:
 Ha kiált nevünkről, ki felel helyettünk?
 (Mert, hogy ne felejtsem, mindig kiáltoza
 A mellék szobából, hogy: Rózsa! Ibolya!)

„Aztán meg, ha én most paripámér' mennék,
 Nappal, a cselédek könnyen észrevennék.“
 „Kell is az! — mond a lány — itt ez a szűr, vedd rád:
 Ha apám anyám nem — benne más meg nem lát.“

Monda, és tűt vont ki piros kendőjéből,
 Piros vért eresztett kis-ujja hegyéből,
 Három csöppet ejtett asztal szögletére;
 Rózsa is; sötétebb volt a Rózsa vére.

Akkor elillantak. Benn meg a mostoha
 Csak kiált: „Ott vagytok, Rózsa, hé, Ibolya?“
 És a három-három csep vér az asztalon:
 „Itt vagyunk!“ felelte vékonyan, vastagon.

Végre, hogy felszáradt, a vér elhallgatott,
 Látja is a vén tűz a nyitott ablakot:
 Nosza mindjárt tudja, s küldi az öreget:
 Hozza, föld alól is, a szökevényeket.

Ezalatt jól elment Rózsa Ibolyával,
Nem sokat törődtek már a vén banyával,
Egyszer mond Ibolya: „Nézz hátra, úgy tartom,
Jön apám utánunk: lángol a *jobb* arczom.“

Rózsa hátra tekint, de nem lát egyebet,
Csak egy sárkányforma fekete fülleget.
„Jaj, apám, apám az, a leányka mondá,
Majd elér; megállj csak: hogy' tegyük bolonddá?

„Igen: én itt egy nagy szél vetéssé válok,
Belőled meg egy vén aratót csinálok,
Majd felelj, ha kérdi: ezt s ezt nem sejtetted?
Igen, még mikor ezt a vetést vetetted.“

Elsült a hazugság, a király elhitte,
Asszonyának a hirt azonképen vitte.
Felcsattan a sátán: „Jaj, világ bolondja!
Hiszen Ibolya meg Rózsa volt az“ mondja.

Szidta mint a bokrot. A királyi száj, szem
Elmeredt, s mentségül ennyit monda: „Há'jszen! . . .“
Visszaküldék nyomon, és hogy szabadúlhat,
Úgy örül szegény, hogy elfogná a nyulat.

És mint szénahordó a szénás szekérre,
Felhasalt egy felleg puha tetejére;
Nézett jobbra balra: de vetést nem látott,
Csak egy folyóvizet, meg egy rónaságot.

Kidúlt-bedúlt malmot a folyón talála,
 Őszöreg molnárja a zsilípen álla,
 Sohajtott a vízre, hogy elhagyta árkát,
 S kőhajításnyiról csúfolá a bárkát.

Kérdi a molnártól: „Hallja-e kend, földi:
 Egy legényt s leányt nem látott erre jőni?“
 „Ühüm! mikor ezt a rosz malmot csináltam,“
 — Felel a vén molnár — „azóta se' láttam.“

A király e hírrel megint visszatére.
 Most szállt még az áldás csőstül a fejére!
 Minek el nem mondta a vasorru bába:
 Megraká s belökte a kályha zugába.

Akkor maga úti készülethez látott,
 Szénvonót keresse, pemetét, lapátot;
 Farkat és két szárnyat kötözött belőle:
 Még a vén király is visszaborzad tőle.

VI.

Már nem messze volt a Tündérföld határa,
 Látszott hol fehérlik egy kopasz határfa:
 Hát megint elkezdi a lyány lassu hanggal:
 „Jaj! most vén anyám jó: ég a fülem, a bal.“

„Most nekem itt legjobb kerek tóvá lennem,
Te pedig úszkáló kacsa lészesz bennem;
Majd lerakja szárnyát és begázol érted:
Akkor csald a mélyre, s bukjál vízbe, érted?”

„Víz alatt kiúszol az innenső szélre,
Ülj fel a lapátra, meg a pemetére,
Mondjad aztán: „hipp! hopp!” vagy: „egy, kettő,
három!”

Most mindjár' legyek túl a tündér határon.“

Alig mondhatá el, ott terem a sátán,
A kacsát meglátja szép kerek tó hátán.
„Ismerlek“ motyogta „jó madár! de várj csak!
Beh ragyog a tollad! mingyárt megczibállak.“

Azzal övig gázolt érte a kis tóba.
Lebukott fenékre, s partra úszott Rózsa,
S míg napa motozkál, kézzel úgy, mint lábbal,
Már el is repült a pemeté- s lapáttal.

Füstöt vet a tó is; fel a füstből pedig
Arany karimájú felhő kerekedik,
S eltűn kedveséhez játszi szellőn uszván;
Utána vén anyja átka zúg a pusztán:

„Orczátlan szökött lyány, fogjon meg az átkom:
Felejtsten el Rózsád! ez a kívánságom;
Ha elválík tőled bármi kis távolra,
Felejtsten el, mintha sohse' látott volna!“

Mennyi ocsmány szitkot, átkot monda rája,
 Még ezen felül is, álnok mostobája!
 Istent is káromló, ördögös szavakat, —
 Vétek volna könyvbe leírni azokat.

S a mint átkozódva szágulda előre,
 Hát csak egy jégfelhő gombolyul belőle!
 Elpaskolta kilencz helységnek határát;
 A szegény paraszt nép sirathatta kárát.

Akkor a szélvészek összevesztek rajta,
 Egy foszlányt belőle mindenik szakajta,
 Hogy megosztzkodtak, szerteszét futának:
 Így lett csúnya vége a gaz mostohának.

VII.

Ez alatt az ifju, s tündér Ibolyája,
 Olyan messze járt, hogy! . . . Szép idő lett rája.
 Egyszer Rózsa fölneéz: „Lelkem, arra jég van,
 Hallga hogy zúg! sok kárt tesz az a szomszédban.“

Ráhagyá Ibolya, nem tudván az árva,
 Hogy anyjának zúg ott iszonyatos átka.
 Mostohának ugyan átka kicsit tenne:
 Jaj de az apjának is van része benne!

Végre eljutottak Rózsa városához ;
Kert alatt Ibolya így szólt galambjához :
„Szívem szép szerelme! hát itthon vagyunk már?
Mondanék egyet, ha meg nem haragunnál:

„Hogy menjek apádhoz, jó leány létemre,
Mint csavargó személy, csúfra, szégyen szemre?
Bizony megmondaná: nincs ennek orczája ;
Máskülönb lyány lesz az én fiam mátkája!

„Jobb, ha itt maradok, s a hogy illik, várok.
Az alatt én ködből palotát csinállok ;
Te siess apádhoz és kövesd meg szépen:
Azután, ha kellek, jöjj nász néppel értem.“

„Jó, maradj — mond Rózsa — érted jövök estig,
Palotát vagy várat, építs a mi tetszik ;
Nem erőltetek, mert bölcsen megismérem,
Hogy leányban nincs szebb, mint a szűz szemérem.“

Indult. Ibolya meg csak lesé, csak várta,
Hogy majd visszanéz, de nem tekintte hátra,
Hanem elment, és mint a tavalyi hóru,
Úgy *elfeledkezett* szegény leányzóru.

VIII.

Kapu előtt üle az apja Rózsának,
Mellette a lóczán urak is valának:
Törvényt tettek ottan, mert a város népe
Szabadon járt ki s be a király elébe.

Hogy meglátta Rózsát, monda: „Holnap jertek
Már ti, fiaim, kik a juhon pereltek;
Este is lesz mindjárt, dolgom is van mára:
Vagy béküljete ki, jobb lesz, éjszakára.“

Mikor eloszlottak a bajos emberek,
Kérdi a fiától: „Hol jártál te, gyerek?“
„Hol jártam? . . . hát . . .“ De most elpirult a képe,
Mert, hol járt, igazán nem jutott eszébe.

Mond az apja: „No, majd ha meghalod a mit
Mondani akarok, nem csavarogsz annyit:
Elvettük neked a cseh király leányát,
Hét falut kapsz vele, s három arany bányát.“

Rózsa egyet rántott a vállán, s mosolyga:
„Ha megházasodtam, ez a kelmed dolga,
S a Maros kutyával játszott, mely azalatt
Nyíva, farkcsóválva elébe kiszaladt.

„Jól van, mond az apja, úgy dologhoz látunk.
Már kiadták a lányt, még ma jegyet váltunk.“
Jegyet is váltottak, s azután egy héttel
Mentek is a lányért szép uras nászúrral.

Sí-rí a menyasszony, cseh király szép lyánya,
Hajtja halvány képét az anyja vállára;
Sürgetik erősen; csak zokog, hogy: „Nem még!
Oh, bár nyugodalmas koporsómba mennék!“

Így sohajtoz, mert haj! egy idegen vőért
Elszakaszták tőle régi szeretőjét.
Most az öreg vőfély monda: „Húgom asszony!
Nincs halott a háznál, a kit úgy sirasson.“

Megfogá a karját, s kivezette csinján.
Künt pajkos legények tréfáltak a kínján;
Ujjongatva vitték, víg magyar táncz pergett.
Minden örült, csak a menyasszony kesergett.

IX.

Másfelől Ibolya kesereg bűvában,
Maga lett az árnyék a fényes szobában,
Gyászos szíve lelke, gyászos a ruhája,
Mint hulló falevél, sápad szép orczája.

Tudta hogy mi történt: híre futott annák;
 Tudta hogy elmentek, mennyasszonyért vannak;
 Tudta hogy a szíve megreped ha látja,
 Rózsa új hitvesét látni mégis vágya.

Már jönnek. Kicsődült egész város népe,
 Apraja örege, a násznép elébe.
 Ibolya egy koldúst ablakához intett:
 „Öreg, én boldoggá teszem, úgymond, kendet;

„Kendet és a többit, csak majd kiáltozzák,
 Mikor a mennyasszonyt kapum előtt hozzák:
 „Ne felejtkezzenek, urak, a szegényről,
 Mint elfeledkezett Rózsa kedveséről!”

A vén magyar koldús még jobban levonta
 Süvegét fülére, s félre nézve, monda:
 „Nincs nálam szokásban kérni, kiabálni,
 Csak bemenni s bent az ajtófélre állni.”

Hallá a beszédet három cigány gyermek:
 „Majd ordítózunk mi, bizza ránk kigyelmed,
 Hogy a szó se' hallik; hanem aztán mit ád?”
 Felelt Ibolya: „No, ezt a szép palotát.”

Mint bukfenczező nyúl hentereg futtában,
 Tüskés ördögszekér nyargal a pusztában:
 Ment a három ficzkó cigánykerekezve
 A násznép elé, mert nem vala már messze,

Szintúgy a nép előtt vissza karikáztak,
S a kastélyhoz érve szörnyen kiabáltak:
„Ne felejtkezzenek a szegény Lázárrul,
Mint elfelejtkezett Rózsa Ibolyárrul!”

Rózsa feltekintett, és vissza eszméle
Tündér Ibolyának szép virág nevére,
Feltekintett s látta nyitott ablakában,
Megismerte kincsét a gyászos ruhában.

Se kérdett, se hallott — a szobába terme:
„Jer, öleljelek fel, szívem hű szerelme!”
Monda, s átszorítá a leányt, hogy fájna,
Ha esze ilyenkor a fájdalomon járna.

Elbámult a násznép: „Hogy lesz már, a kőbe!
Kettő a menyasszony: mi lesz már belőle?”
Hát csak elővágat egyik lovas legény:
„No hisz' az egyiknek gazdája leszek én!”

S felkapá nyeregbe a cseh király lányát,
A ki megösmerte benne hű mátkáját;
Elvivé a pej. ló a leányt s királyfit,
Meg sem állott velek nagy Lengyelországig.

Rózsa meg elvitte szép Ibolyát haza.
A kastély a három rajkónak marada:
Lefeküttek benne, de hamar felfáztak,
Szegény purdék, mert a pusztá gyepen háltak.

(1847.)

LOSONCZI ISTVÁN.

Népies krónika.

Nehéz az én szívem, nehéz bánat nyomja,
Mert hazámnak sorsa fordul siralomra:
Csak most kezd rá szép szemmel nézni a nap,
Ege alján már is nagy fellegek vannak.

Eljött a Szabadság, ez a drága vendég,
Kit a jó hazafi várván-vára mindég,
Eljött, felkeresni minden kis hajlékot,
Gazdagnak, szegénynek hozni ajándékot.

De nem ismertek rá, szívesen nem látták,
Sok helyen előtte a kaput bezárták,
Sok helyen azt mondák, nagyot káromkodva:
Nem vagy te szabadság, elmehetsz dolgozdra!

Hát mi a szabadság? tán bizony csak ennyi:
„Ne fizess, ne szolgálj a hazának semmit?
Élj, mint a here méh, légy az ország terhe?”
Szép szabadság! illik a magyar emberhe’.

Sokszor elgondolom: én uram, Istenem!
 Ha jőne hazánkra egy nagy veszedelem,
 Feltámadna-é a magyar mind egy lábbig,
 Vérrel és vagyonnal védeni halálíg?

Felnyitom a régi krónikás könyveket,
 Olvasok belőlük példás történetet
 Azokról, kik hajdan vitézül felkeltek
 S haza védelmében dicső halált letek.

Édes jó Istenem! válna-é magyar ma,
 A ki e hazáért olly örömet halna,
 Mint Losonczai István Temesvárott régen?
 Kinek történetét mostan elbeszélem.*)

* * *

Híres Amhát basa, vitéz török ember,
 Tömösvárnak indult száz hatvan ezerrel,
 Száz taraszka, tizenhat álgyu vala nála; —
 Pusztá Somlyó mellé seregével szálla.

Ott előljáróba kiszemel valami
 Tizenöt száz embert s küldi száguldani,
 Kiket a vár népe közeledni látván
 Töprekedni kezde kizárt kapitányán.

*) Ki, mint szerző, 1848 első havaiban a nép között élt, érteni fogja e bevezetés hangulatát.

Mert Losonczi az nap nem vala a várba',
Csak negyed magával a vidéket járta,
Hogy ha valamerről kapna segítséget; — —
Így ő kinnszorult és benn nagy ijedség lett.

De a vitéz ember nem úgy ijed ám meg,
Hogy: no, rugjad a port, szaladj el, ne állj meg!
Hanem veti fejét oly vakmerőségre
A mitől maga is csak elszörnyed végre.

Így tett a Losonczi hadnagya is, Milák:
Egy öreg századdal a törökre kivág,
Tesz olyan vérontást, a mint nekidőle,
Hogy itt-ott maradt egy hirmondó belőle.

Az alatt Losonczi, bár hiában jára,
Három emberével bejutott a várba:
Kin a nép öröme felhatott az égig,
Ujjongatva vitték az utczákon végig.

Mihelyest Losonczi a piacra lépett,
Sorba állította a várbeli népet,
Megszámlálta őket, azután magával
Együtt meghitelte Uristen szavával.

Kis Kampó nevűnek és a Don Gáspárnak
Espanyol vitézi ötszázan valának,
Losonczinak ötszáz, egy száz Perényinek,
Csak hatvan Forgácsnak, de száz Serédinek,

Ennyi a lovasság. A magyar, cseh, német
Gyalog hajduk száma szint' olyanfelé ment:
Kik előtt Losonczi fölemelt kalpaggal
Ekkép esküvék meg harsogó szavakkal:

„Esküszöm Ur Jézus vére hullására,
Hogy leszek hazámnak holtomig szolgálja,
Szégyenért a halált sóha nem cserélem:
Áruló nem leszek: Isten úgy segítjen!”

Mire a vitézek egy szivvel és szájjal
Mind megesküvének a hitnek szavával:
Hogy ott élnek, halnak ők is együtt véle:
Hitzegők nem lesznek, Isten úgy segítje!

Ekkép esküvének a derék katonák;
Azután megitták egymásnak a torát:
A napot kitoldák kancsó töltögetve,
Vigan járt közöttük Magyarát jó nedve.

De Losonczi nem vett részt a mulatságban:
Csendes mécese mellett irogat magában,
Levelét megírja, mint ki halni készül,
Utoljára veszen búcsut hitvesétül:

„Messze lévő társam, kedves Pekri Anna,
Szólok egyet hozzád, figyelmezz szavamra:
Nem beszélünk többé együtt élő nyelvvel,
Azért leveletem kísérd figyelemmel.

Itt van a pogányság, másfélszáz ezernyi,
 Kit csekély hadammal nincs mód visszaverni:
 De van mód hazámért vitézül meghalni,
 És örökbe nektek dicső nevet hagyni.

Ne busulj, szerelmem, így van ez legjobban.
 De kis lányaimtól tartsad még titokban:
 Én szép csemetéim, szőke teremtések,
 Tőletek be hamar, hamar búcsut vészek!

Megkérem a királyt, felséges uramat,
 Oszsza fel közöttük minden birtokomat,
 Úgy sincsen fiam, csak öt kis lányocselédem:
Fiusítsa őket ország törvényében.

Mihelyest meghallod vesztét Tömösvárnak,
 Ezen levelemet vidd fel a királynak:
 Tegye meg Felséged a mit benne kérek,
 Hiszen érte halok, nemcsak érte élek.

Téged pedig, Annám, az árvák s özvegyek
 Istene tartson meg, ha majd én elmegyek;
 Ő viseljen gondot egytül-egyig rátok,
 Legyen én helyettem férjetek s atyátok.“

Így szólott a levél. Mellyet ő lezárva
 Fekete pecsétet üte a hátára,
 S od'adá Istvánnak, a titkos deáknak,
 Vigye Csejte-várba nemes asszonyának.

Megfogadta István s vitte annak rendén.
Messze Csejte-várban, a Vág vize mentén,
Lyánkái közepett, a hú Pekri Anna
Játszik és enyeleg, gondjait megcsalva.

Akkor is ott játszó, hogy István belépett,
De mihelyt meglátta a gyászos pecsétet
Felszökött. A lányokkák Istvánt körbevették:
Mit hozott? honnan jó? vallatásra kezdék.

Anna pedig gyorsan ment az ágyas házba:
Odalett, elsápadt, a hideg is rázta;
Reszkető kezében tartá a levelet,
Azt is majd elejté, olyan terhére lett.

Könnyü kis levél, de a beléirt bánat
Száz malomkőnél is súlyosabb Annának:
Nincsen annyi lelke, hogy mindjárt felbontsa,
Csak zokog erősen és könnyeit ontja.

Nagy-soká erőt vesz könnyeinek árján,
Arcza meg se' moczczan, mint valamely márvány,
Szeme a pecsétre, a levélbe tapad,
Hidegen bámulja a benn' írottakat.

Olvassa-e, vajjon, vagy talán csak nézi,
Nézi és nem érti, érti, de nem érzi?
Vagy tán nem is él már, a szíve megszakadt,
Hogy csak egyetlen-egy jajszóra sem fakad?

Nem hasadt meg szíve, ámbár nem sok híja;
Érzi, érti mi van a levélben írva:
És mivelhogy érzi, és mivelhogy érti,
Nem ri semmihaszna, Istent nem kísérti.

Egynehány cselédet nyugodtan beszélit,
Hívátja magához minden tisztartóit,
És mikor begyültek, fájalmát takarva,
Asszonyos fogással így szól nekik Anna:

„Húséges tisztjei az én jó uramnak,
Temesvár falai nagy veszélyben vannak:
Húszezret felülmúl a töröknek száma,
A kik által meg van vég Temesvár szállva.

Uram írja ebben: „nagy veszély fenyeget,
Nem kapok sehonnan pótoló sereget . . .
Bár mindent eladtok és zálogba vettek:
Tíz nap alatt nekem katonát küldjetek.“

Ezt írja, de hosszan, — én röviden mondom,
Mert hogy' teljesítsem, súlyos az én gondom:
Hol terem az ember mostan pénzt eleget?
És hogyan állit ki pénzen is sereget?

Ingó-bipgó vagyon, arany ezüst marha,
Az egyébire sem sok, hát egy ilyen hadra!
Legtöbbet segítne a fekvő, a zálog:
Jaj, de sok szép váram . . . tőle meg hogy' válok?

Én magam csak inkább . . . hanem az öt kis lány!
 Mert ámbár a birtok fiágra megy, tisztán:
 Néz Istent a király, apjokat is nézi,
 Megsajnálja őket és fiakká teszi . . .“

Itt elhagyta rögtön; — tán hogy csak pihenjen; —
 Tán nem is gondolta, hogy ennyire menjen:
 Kicsi híja, hogy a dolgot meg nem bánta,
 Árva kis leányit olly igen megszánta.

Szóla most egyik tiszt: „Nemzetes asszonyom,
 Nem kell ily esetben kapni a vagyonon:
 Lesz, nem lesz, — marad vagy nem marad valami:
 Nemzetes urunkat vétek volna hagyni.

Bizony átok lenne maradtján eleste;
 Megérdemli azt az, a ki azt kereste.
 Többet is keres majd, ha megtartja Isten,
 Ha meghal, nem illik *hivalkodni* itten.“

Éles volt ez a hang a szegény Annának,
 De más részt örül a tisztartó szavának,
 Mert elérte célját — azt látja belőle —
 Nem ellenzik, a mint gondolá előre.

Hát el is végezték, utána is láttak,
 Várat, pusztákat zálogba bocsáttak,
 Katonát szereztek, lőport, eleséggel,
 És visszaindíták Istvánt sietséggel. —

Ez alatt nem szűnt meg a sok álgyu torka,
 Bömbölését a szél messze földre hordta,
 Mint ha vizibika buffogat a réten
 Úgy hallott egész nap távol a vidéken.

Losonczinak nem volt más segítő társa
 Csak a jó Ur Isten; nem is számolt másra;
 Egynehány vitézre, önnön két kezére
 Melynek törökhalál mindenik csepp vére.

Gyakran kicsapott ő a tenger nép közé,
 S minden kiütéskor ezrivel öldösé:
 De mi hija látszik a mélylő tengernek
 Ha egy-egy vödörrel belőle kimernek!

Olcso a török vér, van most döge annak,
 Jut is, marad is, mert nagy bővibe' vannak:
 Emberét, álgyúját nem kiméli Amhát,
 Hogy szélnek bocsássa vég Temesvár hamvát.

Hirdetést ereszt ki pogány seregében:
 „Figyelmezz szavamra igaz hívő népem:
 Harminczegy nap óta hullunk itt rakásra
 S minden napra ötszáz esnék egyre-másra.

Őket már az égi lányok ölelgetik,
 A szép paradicsom velök népesedik; —
 De mi itt a földön még vagyunk elegen,
 A felséges szultán győzhetlen serege.

Parancsolja szultán s a nagy isten, Allah,
Szánjuk el magunkat, rohanjunk a falra:
Mert ma, bár utána vesszünk táborostul,
E vár kutya népe mind pokolba pusztul.“

Erre a pogányság: Allah, Allah, Allah!
Nagy rivalkodással mászni kezd a falra,
Túrja a tajtékot, fogát csikorgatja,
A falak törésin nyüzsög mint a hangya.

Mert nagy sok törés van már a víziváron,
Egy oldala ép csak, dűledez a három:
Hogy ne? harmincz napi kemény ostrom alatt
Csuda, hogyha egy kő a másikon maradt.

De minden törésen harczol öt-hat ember
És erősen helyt áll a törökkel szemben,
Maga jár Losonczi elül jó példával,
Buktatja le onnan ötével-hatával.

Biztatja vitézit: „Veszni tért a hitlen.
Nem kell félni semmit, megsegít az Isten;
Elfogyott a porjok, ma egyet sem lőttek,
Most csak, mint juhokat, mészároljuk őket.“

Tettek aztán dolgot, két kézzel és lábbal,
Hullott a pogányság lefelé nyalábbal,
Hullott ám, hogy a mint krónika írja
Lett egy rohanáson három ezer híja.

Nem vevé tréfára, aló! futni kezdett.
Losonczi ugyan csak százhusz embert vesztett,
De nagyon kifáradt népe a csatában,
Nem bírá kergetni a pogányt futtában.

Hej be jó lett volna, ha most jőne István,
Asszonyától pihent hadi népet hozván!
De színét sem látta jó Losonczi annak
A hű társa által összegyűjtött hadnak.

Mert a mint a Maros folyóig jutának,
Egyszer nagy üvöltés, acsarkodás támad:
Körül voltak véve kóborló pogánnyal,
Alig futhattak el onnan egynehányan.

Azok így megjárták. Losonczi pediglen
Vizsga szemmel tartja mit csinál a hitlen;
Elállott seregét pihenni ereszti,
De maga a tábort szem elől nem veszti.

Épen jól is tette, mert a dühös pogány,
Hogy magát kifűtta, visszajött azután,
Nem is a fáradt nép volt az, hanem a kik
Még közel sem fértek a falakhoz addig.

Érkezik sok porral a *natóli* basa,
Elbődül az álgyu, fájván szülő hasa;
Száz halált szül egyszer, százszor is szül az nap,
A falon a rések egymásba szakadnak.

A szegény magyar nép enged, mivel fáradt,
Török birja immár a szép vízi várat,
Losonczi hadának nincsen hova lenni,
A legbelső várba kell magát bevenni.

Ott még valameddig maradhatott volna,
De sem vize nincsen, sem ennivalója:
Vár és város körét a török ellepte,
A csatorna-kútnak torkát betemette.

Város népe sí-rí, a várba izenget:
Adják fel a várat, kérjenek kegyelmet;
Török is hitet mond szultánja nevében
Hogy nem bántja őket, elbocsátja szépen.

De Losonczi füle mindezekre siket,
„Ismerem én, ugymond, azt a török hitet,
Nem bizom pogányban, legkevesebbet sem,
Bizom Istenemben, kinek esküt tettem.“

Így beszél Losonczi, így van ő elszánva,
De a többi népség csüggedez a várba',
Tanakodik itt-ott, zúg, morog, kér, sarkal,
Fenyegetődzik, vagy rimánkodik halkal.

Kin a várkapitány szörnyen neki búsul:
„Hát így kell az esküt megszegnetek rútul?
Nem megesküvétek ur Jézus nevére,
Hogy leszünk halálig egymás védelmére?

Magamat hagynátok külön értelemben?
 Jól van. Ám lássátok. Én nem állok ellen.
 Szebb is elfogadni a pogány kegyelmet,
 Mint dicsőn kimúlni itt a kapu mellett.“

Monda keserűen és megindult elől.
 Künn a török állott két sorban két felől:
 Köztük megy Losonczi, a vár kapitánya,
 Egy ifjú apróddal, — a többi utána.

Hagyták egy darabig menni az ő népét,
 Hát egyszer elkezdik kapkodni a szépét:
 Ha egy valamire való ifjat láttak,
 Elrabolták azt, és vele továbbálltak.

Sejtvén ezt Losonczi csikorgatta fogát,
 Nagy nehezen mégis türtőztette magát,
 De mikor az önnön apródját vivék el,
 Azt már nem lehetett túrni teljességgel:

„Kutya vagy te, pogány, kutya a te hited,
 Ne gondold, hogy ezt így szárazon elviszed;
 Én veszek, te is veszsz...!“ dühös módra kiált; —
 S egy török czombjáról egy nagy kardot kiránt;

Avval jobbra, balra, a meddig beéri
 Neki a töröknek, szabdalni, metélni;
 Példáját követi mind a többi társa,
 Két kézzel aprítják a pogányt rakásra.

Lett aztán zavagy, de nem sokáig tartott:
 Sűrűen forgatja a török a kardot,
 Száz jut egy magyarra, még talán több jutna
 Ha egyhez olyan sok hozzáférni tudna.

Ott magadta Isten egy maroknyi népnek
 A dicső kimúlást, melyre esküvének;
 Nem engedte őket hitszegővé lenni,
 Töröknek tatárnak szolgálaképen esni.

A derék Losonczi legtovább kiállta,
 Végre szíve táján átveré egy dárda,
 S elterüle azon testhalomra, hanyatt,
 Melly a viadalban omlott lába alatt.

Kinek is megértvén szomorú halálát
 A király, felfogta özvegyét, árváját,
 Visszaváltá nekik mind, a mit eladtak,
 Lyány-ágra bocsátá a sok szép maradtat.

Szegény Pekri Anna bánatja azonban
 Nem talált enyhülést a földi vagyonban:
 Egy gondolattól nyert minden vigasztalást:
 Hogy hazájaért halt férje dicső halált!

(1848.)

BOLOND ISTÓK.

ELSŐ ÉNEK.

1850.

Tartalom: Bolond Istók bekukkan a világba és megkezdi vándorlását.

1.

Kedvem van énekelni (ritka kedv
Egy idő óta!) s a mi több, vigat,
Vagy vig-szomorkást, melyben játszi *nedv*
(Humor) neveltet s olykor szivre hat.
Ám lássa múzsám, hogyha belekezd
Bolond Istókként, és belészakad
A legderekán, vagy már kezdetin is,
Mielőtt alányomhatta volna: finis.

2.

Szeretem én langy május-reggelen
A permet-essőt, mely gyéren aláhull,
Csillámfonalkint, a dörgéstelen,
Napszúrte felhők tiszta fátyolárul,
Midőn a tájnak élénk zöldje lenn,
A szőke fényü légből visszahárul
És sárgazölddé lesznek a sugárok,
Melyekben a kelő nap átszivarog.

3.

Szeretem a hölgy szép szemét, midőn
 Egyszerre könnyet hullat és mosoly,
 S a még le nem simult bánatredőn
 Félénk örömnök kétes lángja bolyg.
 Szeretem, hogyha — mint tavasz-mezőn
 Árnyékot napfény — tréfa üz komolyt:
 Ez a hullámos emberszív *nedélye*:
 Halandó létünk czukrozott epéje.

4.

Szeretem nézni (bár lábam ügyetlen)
 Komoly-vig tánczod, keleti fajom:
 Mikor feljajdul rátermett kezekben
 A hegedű s méléz a czimbalom;
 És olykor a bú fátyola lelebben
 S kiront a jó kedv tánczban és dalon:
 Egy élet e táncz, melyben lélek a dal;
 Kevés öröm, vegyítve sok bánattal.

5.

Hanem dologra. Kit s mit akarék
 Megénekelni csak? Tudj' a manó,
 Hiszen nem is gondoltam arra még;
 Pedig, könyörgök, azt előre jó
 Megtudni mégis: ki az a *derék*,
 S mi rajta megénekelni való,
 Mielőtt az ember a jámbor papirra
 Tíz vagy tizenkétszáz verset leirna.

6.

Hogyan kezdém hát? lássuk ott elül.

„Kedvem . . . szomorkást . . . játszi nedv . . . “ Igen;

Tovább! talán még hősem is kerül:

Ahá! Bolond Istók: *ez jó nekem!*

Istók, szerény név, s rája czímerül,

Az a *Bolond* szó illik képtelen:

Gyöngynév! s mi *terjedt* fogna lenni, ha

Viselné az *egész* familia!

7.

Megvan. Tehát Bolond Istók. Legyen.

Bár hősi tette most nem jut eszembe,

S a monda sem fog rá semmit, egyen

Kívül: mikor *bekukkant Debreczenbe*.

De hát azért én lantom letegyem?

Nem én! neki gyürkőzöm jó hiszembe:

Nem ő az első, kinek érdemét a

Hisztórikus csinálja, vagy poéta.

8.

Különben én igazságos leszek,

Más érdemét Istókra nem ruházom:

S ha mit netán az övéhez teszek,

Kárt a miatt másik bolond ne lásson.

Éljen, ki nagy bolond volt, mint ezek!

No már, az első versben kér'm alásson,

Nem Istók, hanem Hübélé Balázs

Érdeme volt a mindenbe kapás.

9.

Evvel tartoztam a historiának,
 Könnyült kebellem most jerünk odább:
 Ki volt Istók? szüléi kik valának?
 Ki nagy-, szép-, ős-, déd-apja s így tovább?
 Bohó kérdés! otromba egy kíváнат!
 Hát tudom én minden feje-fokát?!
 Annyit tudok, hogy első e családfán,
 Ki magát lóvá hagyta tenni: Ádám;

10.

S hogy föl nem vette a családnevet
 Annak oka, mert nem volt még divatban,
 Vagy szégyenelte kissé, meglehet,
 Ádám apó; de az mindegy; miattam
 Viselje bárki azt, a mit szeret,
 Az *igaz* név előbb-utóbb kipattan
 S minél több névvel és címmel takarják
 Annál hamarébb kiüti a szarvát.

11.

Ezt sem azért mondám, hogy vele bántsak
 Valakit — oh dehogy! távol legyen!
 Ahhoz konyiték félvállról csupáncsak
 (Mit nem vehetni tőlem rossz neven),
 Hogy ünnepelt hősem nem áll magán csak,
 Mint egy bitófa, a lét-ösvenyen,
 Hanem vannak szerelmes rokoni —
 S széles családja mindenütt honi.

12.

Egyébaránt becsületére válik,
 Hogy, a mikép bölcsőben fölvevé,
 Ő e nevet viselte mind halálig,
 Nyiltan, a nélkül hogy szégyenlené:
 De a többi rokonja, mind egy szálig,
 Titkolja és még rá'dásul kevély . . .
 Mondják, e földön nincs elégedés:
 Ki zúgolódik, hogy . . . esze kevés?!

13.

Azt még Bolond Istók se tette, mert
 (Négy szem között) nem volt hozzá esze,
 S ha olykor ő valamit feltekert
 Az nem az ész volt, csak helyettesse,
 Egy töksi homlok, mint a szénakert
 Indái közt az *órjás csemege*,
 Melyről aligha fogná phrenológ
 Jóslani, hogy belőle zseni lóg.

14.

Nincs ostobább, mint a külső idombul
 Belbecsre vonni következtetést;
 Megengedjen dr. Gall, de bolondul
 Keresi hajszálak között az észet,
 (A dinnye az csak, mely úgy jó, ha kondul),
 S nem mindig hősi termet ad vitézt:
 Például, ott van a *kis törpe lengyel*,
 Szegény! ő meglehetősen majom-ember.

15.

Ki éneklendi meg dicső csatáit?
 S ki hallja meg a költő énekét? . . .
 Azonban Istókhhoz térnem *muszáj* itt,
 Nem is kerítek ily nagy fenekét,
 Pegazusom még most szépen leszállit,
 De, ha tovább sarkantyuzom, le-vét:
 Jobb lesz tehát gyalog sétálnom addig,
 Hol *hősem* első nyikkanása hallik.

16.

Füstös vittiyilló gunnyaszt egyedül
 Puszta-középen, mint egy vén banya
 Ki gombolyagba töpörödten ül
 S élére áll födetlen kócz haja;
 Két asszu kar az oszlop kétfelül,
 Melyekre lebókol a *csósz tanya*:
 De mellyik tartja egymást: oszlopok
 A kunyhót? vagy *viszont*? kétes dolog.

17.

Midőn azt mondom: „tartja“ annyi mint-
 Ha mondanám: „tartotta, egykor, régen“;
 Mert már biz annak híre-hamva sincs:
 Nem úgy csinálták, hogy örökös légyen.
 Palotát épít a dús, kéjekint,
 Századok élte van szilárd kövében:
 De ő csak egy szú, féreg, vagy penész,
 Mely egydarabig öröl, váj, tenyész.

18.

Avval kimúlik. Oh mért örökited
 A halandóság emlékezetét
 Halandó ember? és mért nehezítéd
 Az elválást attól, mi nem tiéd?
 Elhunyt apáid által létesített
 Minden műemlék nemde nem sötét
 Koporsó, mely körül az egykor éltek
 S kimultak árnya leng, mint gyász kísértet?

19.

Nem volna-é jobb, mint szokás halottal
 Elásni a köntöst, melyet viselt, —
 Megsemmisíteni hajlékát legottan
 S utána föl nem hagyni semmi jelt,
 Hogy az uj nemzedék frisen, nyugodtan
 Virulna helyén, mint tavaszra kelt
 Természet, a melynek föl nem találnád,
 Új életében, mult évi halálát?

20.

Azonban ezt *én* füttyölöm, szegény
 Poéta, vagy tán csak versifikátor,
 Gondolva, hogy zarándok jövevény
 Számára elég egy veszendő sátor,
 A mely, ha bujdosója *tova mén*,
 Leroskadván, legyen földdé magától:
 Palotám persze nincs; ha volna, tán, tán
 Máskép beszélnek. Hátha megpróbálnám!

21.

Füstös vityilló áll tehát, vagy ül,
 Vagy guggol, összetörped, zsugorog
 Sik pusztaságban, mélán, egyedül;
 Körötte dúlakodó viharok
 Egymás hajába estek. Zúg, repül
 A szél, — a vemhes felleg kavarog;
 Borult az ég: a támadó veszély
 Láttára elfüdé szemét az éj.

22.

Sötét van; ámbár a felhő szivén
 Tűz-fájdalomként gyakran átnyilallik
 Egy-egy villámlás — egy rövidke fény —
 Mire a felleg kínmoraja hallik,
 Stb. — De minek vesződöm én
 Ezekkel? innen-onnan meghajnallik
 S addig benézünk a csósz-kaliba
 Mécsesel világított titkaiba.

23.

Középen, t. i. a terem
 Közepén, négykézláb egy bizonyos állvány
 Áll, mint komoly bölcs, szenvedélytelen,
 Nehézké méltósággal pauzálván;
 Dagasztó-lábnak híják sok helyen;
 Öblös tekenőt emel görbe vállán
 Melyben, kovásztól szellemet ha nyer,
 Feltámad a rozs, mint élő kenyér.

24.

E lócza mellett, vagy épen alatta
 Fetrenge földön egy új csecsemő,
 Pogányul orditván az istenadta
 Hogy szinte rászakadt a tekenő, —
 Talán jövőendő életét siratta? . . .
 A rossz fedélen átsurgó eső,
 Mely, tóba gyűlvén, majd felvette őt,
 Szolgáltató az első feredőt.

25.

Nem messze tőle, eszméletlenül
 Fekütt, a nyirkos szobaföldre végig-
 Omolva egy nő; karja merevül
 Egy tészta volt . . . mind a kettő könyékig;
 És senki, senki sincs rajtuk kívül
 Jelen, hogy ápolást nyujthatna nekik;
 Egy lélek sincs . . . csupán egy, ott a vaczkon
 Halállal küzködő öreg vak asszony.

26.

A csósz . . . no, a vén csósz, mint rendesen,
 Távol serénykedik hivatalában,
 Horkolva lelkiösméretesen
 Valahol a vetések oldalában;
 Se' a mennydörgős menykő fénye, sem
 A zápor, mely hull isten-igazában,
 Nem képes, hogy kifordított bundája
 Álmaiból a hű embert kivájja.

27.

Alszik tehát: álmában hortyogat,
 Élvezve sok szép lelki látományt,
 Markol temérdek csősz-garasokat,
 Üveg pálinkát és pipa dohányt;
 Hatalma roppant: akár a lovat
 Behajtsa törvényes zálog gyanánt,
 Akár elnézze, (holmi kis jutalmat
 Beszámítván) a megtérdelt tilalmat.

28.

De, bár alunnék ítélet napig,
 Azt mégse álmodná meg, hogy mi történt
 Ott, hol az „anyjok“ és „a lány“ lakik;
 Az ember ilyet sohse képzel önként,
 Nem is dukál az eskető papig
 Gondolni rá. Hisz érti ő a törvényt:
 Hogy volna máskép, télen úgy, mint nyáron,
 Hites személy, kerülő a határon!

29.

Pedig való volt, szemmellátható,
 Csak az öreg *vak* nem láthatta szemmel
 Hogy mint palástol gondosan Kató.
 Szegény asszony! lefekütt jó hiszemmel,
 Azon siralmas, de önmegadó,
 Szívnyugtató keresztyén érzelemmel
 Hogy, istenfélőnek nevelve lányát,
 Eleget élt elnyerni koronáját.

30.

S már látta azt, az égi koronát,
 Már bomladoztak földi köteleki,
 Midőn egy éles hang: „kovát! kovát!“
 Majd csakhogy a kezéből nem üté ki
 Az égi kincset. Fölriada hát:
 Füle zúg . . . ? nem tudá hiszen-e néki:
 Várt egy kicsinyég, majd irtóztató
 Hangon üvölte: „gyermekem! Kató!“

31.

De a lány, kit becsületes nevéül
 Többször szólíta, egyszer sem felelt!
 Erőlködék hát fölkelni helyérül
 Az aggnő, a mi nem menvén, fülelt:
 „Kié az a gyermek?“ kérdé, szivérül
 Lehazudandó a mázsás tehert,
 „Miért nem szól az *anyja*, vagy *te*, lányom?
 Vagy itt hagytaál beteg . . . halálos ágyon?“

32.

Ismételé, de válasz nem jöve
 A többször újra kérdező szavakra:
 Az ég villámra villámot löve,
 Csak *az* felelt, isten tüzes haragja;
 S nem messze immár lángoló köve
 Miatt kigyulván egy nagy szénaboglya
 Irtózatós robajjal porraégett . . .
 Intés gyanánt a gazda bűne végett.

33.

Így, mikor én mindentől elhagyottan
 (Tavaly nyáron *) esett, nem költemény)
 Kergetve önnön lelkemtül futottam,
 És láthatáromon nem volt remény —
 S kétségbesés örvényeig jutottan
 Kezem égre emelni nem merém:
 Egy — asztagomba feddőleg hajított —
 Villám-üszök imádkozni tanított.

34.

Ekkor (a mondott éjjel, nem tavaly)
 Eszmélni látszék az elhalt leány,
 Kebléből hosszú és nehéz sohaj
 Erőlködött halvány kék ajakán;
 De a *színt* képzelem csak, mert olaj
 Nem volt a mécsben, így nem láthatám;
 Gondolta a mécs, minek égne jobban,
 Hol egy vak, egy kised s egy félhalott van.

35.

Két félhalott inkább: az, ki sohajta
 S ki azt meghallá és *megismeré*;
 Reszketve nyílt meg a koros nő ajka;
 Testét halálos harmat kiveré;
 Üres szemével — mintha volna rajta
 Mit nézni — bámult a *sohaj* felé:
 Azt várta tán, hogy több is jőjön . . . és
 Valóban jött is egy süket nyögés.

*) 1849. augusztus végén.

36.

Az ifju nő, vagy inkább hajadon,
 Vagy egyik sem . . . no a mely'k jobban illik, —
 Még folyvást ott hevert a pamlagon
 (Az istenadta földön t. i.)
 Szemei zárva, keblébe szabadon
 Nem jár a szellő: még ájulva mindig:
 De mintha lelke így is érze né
 A *szemrehányást*, nyugtalan belé.

37.

Tulajdonkép nem is volt szemrehányás
 Az, melybe mostan az aggnő kitört:
 Átok-, halál- és kárhozat-kivánás
 Volt, mely egy szóban káromol s könyörg;
 Midőn sebet a lélek önmagán ás —,
 Kétségbeesésben talál gyönyört,
 És, mint vézföcske a hullám-csatában,
 Magasra, mélyre száll ön viharában.

38.

Oly állapot volt ez, mint a minőt
 Jóbnak tanácsolt a házsártos asszony:
 „Átkozd meg tenmagad“ készítette őt
 „És halj meg! . . .“ Volt esze hogy rá ne hajtson,
 Nem is hajtott rá, — így szépen kinőtt
 Fekélyiből; de öregünk a vaczkon,
 Ki oly türelmes, mint Jób, nem vala,
 Megátkozá magát és . . . meghala.

39.

E perczben a tiszteletes homályban,
 Milyet haldokló mécs idéz elő,
 Két tünemény jelent meg a szobában:
 Ifjú az egyik, fúrge, víg, merő
 Hús, vér, egészség; büszke hév szavában,
 Sajátja szépség, szellem, kedv, erő,
 Arczán elégséges remény világolt
 Átfényleni egy örökkévalóságot.

40.

E volt az *Élet*. Szemközt vele, lomhán
 Egy más alak is tántorgott elé,
 Szúette karjait keresztbe fonván;
 Bordája szürkén dűlyedt kifelé;
 Köntöse nem volt, egy halotti ponyván
 Kivül, mely, ámbár sarkait veré,
 Nem takará el a váz semmi tagját,
 Kitünteté minden bötykét s darabját.

41.

Röviden, egy górlábu, hórihorgas
 Csontváz jelent meg; olyan, a mivé
 Leszünk mindnyájan, hogyha majd lesorvad
 Rólunk az, a mi éltünket tevő, —
 És nem marad más: kaponya, meg ordas
 Csontok, melyekről a hust leszedé
 Ugyanaz a lég, mely éltette hajdan,
 (Azért *hizlalta*, hogy *levágja* majdan.)

42.

Csontváz! halálfej! Irtózom. De mért
 Iszonyodik az ember önmagától?
 Ez a fő, mely ma képzél, gondol, ért;
 E mellkosár (mely néha fáj, galádul!)
 E kéz, mely mostan is czérnára mért
 Sorokat irkál, rímbe szedve hátul:
 Mindez halálfej, csontváz, — nemde nem?
 Egy év különbség, vagy tán annyi sem.

43.

Hidegen állt meg a váz. Gúnymosolyra
 Vonultak volna ajkai talán,
 De ajka *nem volt*, a mit félrevonna,
 Rég elfogyott az, férgék asztalán;
 Sötét gödörré süllyedt szeme, orra;
 A rózsakárpit arcának falán
 Megszűnt virulni, csupán a fakó
 Rom, puszta csont, maradván látható.

44.

Az ifju visszarettent: „Hah! megint te?
 Mindig te!” és elfordítá szemét,
 De a másik zörgő kezével inte
 S maradni kényszeríte ellenét:
 „Számolsz!” dörögte, és mohón tekinte
 Egy lapra: „hm! hogy is ne töltenéd
 Be a világot proletár sereggel;
 Egy, kettő, három: ez több egy gyerekkel.”

45.

Igy szóla, és háromból kitörölt,
 Egyet, — no, ez nem sok, mindet akarta,
 De a fiú hatalmasan pörölt
 És a lapot keményen fogta marka:
 „Enyéim ők, ha mondom! meg ne öld —“
 A dúlakodás jó sokáig tartta,
 Nem egyhamar lőn, míg a fiatal.
 Részére dőlt el a párviadal.

46.

„Legyen“ mond a Halál: „mért küzdjem én?“
 A kénytelenségből erényt csinálván,
 „A győzelem előbb-utóbb enyém:
 Szolgám az inség, annyiféle járvány,
 Kórság, nehéz bú, gond, vak esemény;
 S mi oly szépen terjed a föld határán
 A *bűn*; továbbá hadvész, cholera,
 Doktor, adó, rosz vers etc.“

47.

Ezt mondva eltűnt egyik egyfelé,
 A másik másfelé, mint egy olyan pár
 Hitves, ki a válópert megnyeré; —
 Ideje is volt, mert az ablakon már
 Hajnal pirosuló fénye tört elé,
 A rózsahajnalé, mit annyi kontár
 Mázol le, úgy is, íróasztalán,
 Hogy szegyenében. oly piros talán.

48.

A „rózsaujju hajnal“ mint Homér;
 A költők apja, szokta mondani, —
 Míg egyszerűen olaj és babér
 Koszorut viseltek a dal fiai,
 S nem éltek-haltak úgy minden *gyomér*'
 — Csakhogy virítson — mint a mostani
 Költöncz hód, a mely (egy-kettőt kivéve)
 Minden badarságot feltűz fejére:.

49.

Piros galandot, zsályát, tulipánt,
 Százszorszépét (de mely egyszer se' szép),
 Üveg kalárist, rézgombot, csalánt,
 Mit egy bolond, vagy csóka, összeszed,
 Idegen tollakat, szemétre hányt
 Sok színű rongyot: és több ily *ízét*:
 Melyek fölé még csörgő sapka jó
 Hirdetni fennyen, hogy „poéta ő.“

50.

Ezenben a csősz ő kigyelme, fogtá,
 Fölebredt és fölebb tápászkodott,
 Száját, a meddig nyult, szélyelnyitotta,
 Leásitozván egy hang-nyolczadot;
 Majd ökleit szeme gödrébe dobta
 S midőn kivette, látván a napot —
 (Mely épen akkor kezdé fél fejével
 A sik lapályon nézdelődni szélyel

~~Az Orsz. Népd. Könyvtár
 és Tanszék Múzeum:
 Gyertyán-fy-könyvtára!~~

51.

Mint egy kis gyermek a nagy asztalon,
 Ki lábujjhegyre áll, hogy azt elérje) —
 Torony-irányt vőn, át az ugaron,
 Az ő szerény hajlékának feléje;
 Sem a légillat az éroldalon,
 Sem a pacsirták fönnkelő zenéje
 Nem bájolak őt, — csak az a pohár
 Gugyi, mely (mint képzelte) rája vár.

52.

De, mintha teljes földi életében,
 — Le: nem számitva bakkancsos korát —
 Sohasem forgatá vala kezében
 Oh gugyi! a te szalmás csutorád, —
 Úgy elfeledte azt rémületében
 Midőn elérte önnön pitvarát,
 Hol egy régóta nem hallott zene,
 Ily szóra fakasztá: „mi a f....?”

53.

Azzal belépett és odatapasztá
 Szemét, hová a fül vezette azt,
 Megállt, könyökét botjára nyugasztá
 S bámulta hol az ordító kamaszt
 Hol ennek anyját. Ajka nem szalasztá
 — Szitok képében sem — ki a panaszt:
 De, két marokra fogván a botot,
 Útés végett neki húzalkodott.

54.

Három nagy gondolat villant keresztül
 Fején egyszerre, vagy egymás után:
 Első: agyon zuhintni gyermekestül
 Leányát; — másik hogy *kétágu* fán
 Szellőzni még se jó — mert hátha meghül
 Az ember, úgy köntös nélkül, csupán; —
 Harmadszor azt is elgondolta bölcsen,
 Hogy a pokolban fűtnek ám erősen.

55.

E két utóbbi gondolat legyőzte
 Az elsőt, — így történt hogy a botot
 Alábocsátván (mint igazi csősze
 Indulatának) rátámaszkodott.
 Agyába' mit, mit nem, sokáig főze:
 Végtére szörnyü mód felkaczagott, —
 Hogy majd kiorditá a nyelve csapját
 A gyermek, míg tulrihatá nagyapját,

56.

Ki most kaczagva ment az ágy felé
 Hol jó hitestársát alunni vélte:
 „Anyjok! hej anyjok!“ (s fuldokolt belé
 Mig e néhány szócskát végig beszélte)
 „Anyjok! na nézd e rossz lyányt mi lelé
 Hogy a nyilába tudsz alunni *délbe*?
 Nem lát'd — de hisz' hogy látnád — a napot?
 Hanem füled van egy pár: hallhatod .

57.

Ezt a kerécsikorgást, Hahaha!
 Kelj, Sára, kelj! hogy van alunni lelked?
 Örülhetsz, már ki van az *orgona*,
 Ennekutána hárman *énekettek*.
 Hé . . . hé! tán csak nem állt el a szava?
 Még tennap úgy elébb s tovább szédelgett . . .“
 Megrázta vállon, megfogá kezét:
 S torkán akadt a szusz, meg a beszéd.

58.

Mert a midőn Sárát megrázta vállba,
 Mind a két vége megmozdult belé
 Mintha darab kővé lett volna válva;
 S midőn fagyos kezét is meglelé
 És észrevette, hogy leesve álla,
 Csakúgy tekintte jobb és balfelé,
 Mintha valakit várna hirtelen,
 Vagy kérdené: „kim lesz már, Istenem?!“

59.

De szót se szóla, csak gyorsan kifordult
 A házból és elbútt a ház mögé;
 Ottan szemének forrása kicsordult
 S két tenyerével arcát elfödé;
 Paraszt keblében iszonyú vihar dult
 S nem hallgatóság kedviért nyögé.
 Fájdalmait . . . hisz, a meddig belát
 Alig vehetni föl egy-két tanyát.

60.

És ráborulván a kunyhóereszre,
 Mint egy koporsó födelére, ott
 Keservének zúgóját megeresztve
 Sokáig és keményen zokogott.
 Nem, mintha tán oly rendkívül szerette.
 Volna leányát s a szegény vakot:
 De megszoká *ezt*, és *amaz* után vőt.
 Reméle, a ki majd eltartaná őt.

61.

Magát siratta. Önzés. No de hol van
 Igazi bánat, a mely nem önös?
 Ki *nem veszíte* semmit a halottban,
 Képmutatólag sír, vagy közönyös;
 Minvesztességünk az, bármely alakban,
 Mi a bűnnek mélységet kölcsönöz:
 Kemény igazság! — Hát mért kegyeli
 Az ember a bűt...? Mert oly *emberi!*

62.

Déltájban a pusztát nyakába vette,
 Bekóborolt nyolcz vagy kilencz tanyát; —
 Idő telt abba, míg elősze'hette
 Segédül azt a két-három banyát,
 Kikkel a tekenő helyére tette
 A holtat; — a földön fekvő anyát.
 Ellenben ágyra vonták, a halott.
 Helyére... hisz mégis puhább van ott!

63.

Dologidő volt: ember a viláért
 Sem vala — sirt hogy ásson — kapható;
 Megásta hát ő, — minekutána rá-kért
 (Pálinka szónál) egy nyujtóztató
 Banyát, hogy fusson éneklő diákért.
 Ávval, deszkája nem levén, a tó
 Gyékényiből (mint bölcsőt egykor a
 Mózes szüléi) koporsót fona.

64.

Másnapra kelve, úgy délforma reggel,
 A közelebb látszó torony felől
 Feltűnt a mester, vagy két szál gyermekkel,
 Hatalmasan pipázgatván elől.
 Most, egy lépedőfajta lebenyeggel
 Takarva, kihozák onnanbelől,
 És ház elébe tették a koporsót! —
 Kapott ez alkalmon Pityeri Erzsók.

65.

Nem volt Erzsók asszonyhoz fogható
 Rágalmazója teljes életében
 A boldogultnak: most a sirató
 Nem más, se több, mint Erzsók néni épen.
 Reáborúla hát s szivreható
 Verset rögtönze pythia-dühében:
 Legajdolóá éltét, mind egy betűig,
 Belehordva mindent, istentől . . . csepűig.

66.

És még talán most is gajdolna, ha
 Mest'ram, ki épen odaérkezett,
 Nagy mérgesen rá nem kiáltana:
 „Ne bőgjön ott, mint valamely veszett . . .“
 De a hasonlót nem t'om mi vala,
 Minthogy további *simile* helyett
 Félvállra csapta száját és rikolta,
 Mint valamennyi mester, Kálvin óta.

67.

A két tanítvány, duzzadó nyak-innal
 Erőlködé a felső nyolczadot,
 És, mintha fojtogatták vón' *patinggal*,
 Fejökbul a szem úgy kidagadott;
 Tán az akasztás sem jár annyi kinnal . . .
 De most mind a kettő felkaczagott,
 Mert *az*, ki hősem lesz (ha könyvem elsül)
 Közéjük ordított *impertinensül*.

68.

A mester összehúzta homlokát,
 Kacsinta szemmel, majd öklével inte:
 De a két gyermek (noha szándokát
 Érté) nevetett, a rogyásig szinte;
 Amaz tehát a pálcza vastagát
 Forditva, jól nyakuk közé legyinte;
 Mire a kettő kétfelé szaladt:
 Mest'ram az ének közepén maradt.

69.

Mit vala tenni? elkáromkodá
 Magát, hogy a botrányt jóvá tegye;
 Aztán a pálczát hón' alá fogá
 S azt nézte, merre a torony hegye.
 „Isten nevében, ingyen,“ mormogá,
 „Elég volt: ennyi, sőt ezt is vegye
 Köszönettel az úr-adta holt szegénye:
 Ne pompázzon, ha üres az erszénye.“

70.

Könyes szemekkel fogta most ölon
 A férj halottját s egy gödörbe tette, —
 Hol földi-bodza, vad paréj, üröm,
 Varjútövis, bojtorján nő felette;
 Emléke nincs fel, sem fán, sem kövön,
 Dombját az első zápor eltemette:
 De, földné bár a gúlák sziklahalma,
 Volna-e akkor csendesebb nyugalma?!

71.

Hosszas valék, de Byront követém:
 „My way is, to begin wirth the beginning“
 Azaz hogy *kézdem a legkezdetén;*
 (Ő mondja ezt, pedig különb *legin'* mint
 A többi dúdoló e sár-tekén;
 Vagy, hanem is, különb bizonynyal mint *mink.*)
 Méltán! hisz' a kis búszerző elég
 Sokat tön már, noha piczinyke még.

72.

Nagyanyját holtra bosszantá: ez egy;
 Nagyapját majd bitóra vitte: másik;
 Nem várta, 3-adszor, míg végbe megy —
 Megháborítá régi szent szokásit
 A temetésnek. — Így hát csak eredj
 Zoile! vidd el szemhunyorgatásid:
 Mert a mit írtam — hisz' nyilván kitűnik,
 Hogy a mit írtam, kell, mind egy betűig.

73.

S még egy okom volt, hogy a földi lét
 Küszöbén — halandó pályánk indóháza
 Körül — ragadjam meg hősöm fülét:
 Nehogy az olvasó nagy-fel csigázza
 Kiváncsiságát, s *főrangú* szülét
 Várjon, ha egykor a titok külmáza
 Lepattan. — Oh ne, nyájas olvasó!
 Nem drágakő biz e, csak békasó.

74.

A temetésnek vége lőn. Előszlott
 A nép (mindössze vagy három darab);
 Mily állapot, midőn az így kifosztott
 Szívvel az ember *egyedül* marad!
 Éreztem én, haj! mert nekem is osztott
 A végzet ilyen öröm-poharat,
 Midőn sirjátul a legjobb anyának
 Küszöbére léptem az *üres* tanyának.

75.

Ketten valánk ott . . . számra legalább;
 Leszerelt hárfán a két szélső ideg;
 Egy alpha, egy ómega a család
 Tépett könyvébül: ifju és öreg:
 Én, ősz apámmal. Nem magam tehát:
 De hol van oly magány, oly bús, rideg,
 Mint mikor ő ott ült, az élet árnyán,
 S én virraszték szemének éjszakáján!

76.

Szemének éje, lelkének borúja
 Nem gyötri többé. Még ezt a napot
 — Előbb: mint a halált — meglátta újra . . .
 Szerencsésb mint Izsák, megáldhatott.
 Majd életét lenyomta önnön súlya,
 Az évhalmaz tömegbe roskadott,
 Mint aima bálvány, mely ércz és ragyog
 Felül — csupán alapja rossz agyag.

77.

A csősz sokáig egy zugolyban üle,
 A nélkül hogy fel is pillantana;
 Mig, felüdítő álomba merülve,
 Nyugodtak immár csecsemő, anya.
 Majd közelébb, az ágy mellé, kerüle,
 Majd mintha olykor felsohajtana
 És köny rezegne ódvás szemein:
 „Pihenjetek, édes jó lelkeim!”

78.

Egyszerre csak valami gondolat
 Ötlék eszébe, olyan, a mitől
 Az ember, minden hosszas fontolat
 Nélkül, felugrik és danol, füttyöl.
 Ő nem danolt, füttyölt; de ment, szaladt;
 Feljárta a határt mindenfelől:
 De sem vetés közt, sem az ugaron,
 Melyet behajtson, nem volt egy barom.

79.

„Pedig nekem most“ végre fölkiálta,
 „Pedig nekem *pénz* kell, igen nagyon!
 Szegények, *ők* ne lássanak hiányt: ah,
 Kim lesz nekem, ha őket elhagyom!“
 Várt, leskelődött mint egy pók; hiába!
 Nincs a mi hálójába akadjon;
 Elúnta egyszer, — cselhez nyúlt: saját
 Legelőjéről behajta egy gulyát.

80.

Értsd: a gulyáé volt a legelő,
 Nem a csőszé, nem is bötja körében. —
 Esküdve rontott a gulyás elő,
 Hogy, ötet ucscsē, most szunyadt el épen,
 Azóta egy fél harapást tevő
 Kárt is sokallna a tilos fűvében:
 Hiába! csőszünk „hittel doceálta,
 Hogy a gulyát kártételen találta.

81.

Így pénzre kapván, mindenek előtt
Jóféle törköly-pálinkát veszen,
Attól nyer, úgymond, a beteg erőt,
Egy korsóval fejéhez is teszen.
Majd arra gondol, a keresztelőt
Hogyan lakná el ünnepélyesen;
De szűk levén saját tapasztalása,
Pityeri Erzsókot hívá tanácsra.

82.

Legott ajánlást tőn Erzsébet asszony:
Majd ő besétál a paphoz gyalog,
Úgy is van egy kis dolga a piarczon,
Egy füsttel végbemegy mindkét dolog;
A csősz pedig komákat hívogasson,
A komaság majd sütni-főzni fog:
Kinek lepénye lesz, kinek kalácsa,
Lesz csőröge, tézstasulyom, pogácsa.

83.

A csősz helyeslé a lepényt, kalácsot,
Bélest, pogácsát, sulymot, csőrögét;
Sintúgy nyelé a jóízű tanácsot;
De nem felejtve szalmás üvegét,
Komám-asszonynyal addig áldomásolt
Belőle, míg elérték fenékét:
Akkor találós észszel Erzsi néne
Egyet lök a dolgon: „na! menni kéne.“

84.

Mondván, ölébe vette a *fiút*
 És elporoszkált a vert ösvényen;
 Papucs-sarkától a mezei út
 Mértékre tapsol, a merre megyen;
 Miből a lesz, hogy a városba jut,
 Városba érve, papnál megjelen:
 Elmondja mit hoz, — egyszersmind a karján
 Nyugvó fiúcska búbját feltakarván.

85.

A pap viszont elsöpré a néhány
 Garast, könyörge, s azt kérdé: *kinek?*
 De Erzsók nem felelt, — nehéz talány
 Volt e kérdés a jámbor néninek.
 „No, mondja hát, ki lesz? fiú? leány? ...“
 „Úgy úgy galambom“ súgdós az öreg.
 „Kereszteljük — ne holmi czifra névre:
 Katónak, az édes anyja nevére.“

86.

Vőn hát a gyermek Katalin nevet.
 Erzsébet asszony távozék nyugottan,
 Egy-két gyűszűnyi ... mit, mit nem? — bevett
 S hazafelé botorkázék legottan;
 Mit bánja ő, ha fű-fa ránevett!
 Papucs elmaradt hite-hagyottan;
 De, *többi részben*, Erzsók néni már
 Ott megy, hol az út X betűt csinál.

87.

Azaz hogy *menne* ő, haladna, látszik,
 Hiszen mindég elüljár a feje,
 Igen ám! szegény feje sietne váltig,
 De a két láb nem érkezik vele;
 Ez, — mint a rossz ló, mely jászolra vágyik
 S ha egy kaput sejt mingyárt térne le, —
 Minden lépten-nyomon fekünni készül . . .
 Míg, lám, a főt is elrántá vitézül!

88.

Lőn pedig egy alföldi púpos gáton,
 Hogy Erzsók asszony négyfelé terült
 S feledve mindent, mindent a világon,
 Fenéktelen álomba szenderült;
 Ő maga ugyan ott maradt, a háton,
 Ellenben a kised lehangorult
 A mély árokba, melynek tekénője
 Puha pázsittal volt körül benőve.

89.

Ott egy vad túske (az, melynek fáját
 Török sertések hozták Debreczenbe)
 Szelid árnyékkal védve fogta át,
 Nem is nyikkant szegény a hús verembe;
 Most kém-szemektől nem boszantva járt
 Az idő, és merült a végtelenbe
 Mind akkorig, míg Erzsók néni végre
 Főleszmélt e viszályos földi létre.

90.

Midőn felvirradt álma éjjelébül
 S kinyitogatta szeme ablakit,
Első tapasztalása lön, hogy szédül
 S fáj a feje, nagyon fáj. *Második*:
 Hogy nem kel ő most dunnája pihéből;
Aztán: hogy ő nem is ottan lakik;
Aztán: hogy ő tán az idén se' járt ott:
 „Hm, hm! a sok kicsi ujfenn megártott!”

91.

Körültekinte és örömmel látta
 Hogy, a meddig belát, senkit se' lát;
 Most, gondolá, nincs semmi dolga hátra
 Mint hazamenni; ballagott tehát;
 Az a *kis ostoba* meg' nem kiálta
 Utána, — nem jelengeté magát
 Sem egy csuklással, sem valami prüszszel:
 Hiszen, csak adna jelt egy árva piszzsel!

92.

De nem! hanem midőn már látható
 Sem vala Erzsók néni a határon,
 Akkor kezdé el a rivást Kató;
 Szerencse mégis, hogy jött végre három
 Szekér cigány . . . ország-világ futó
 Nép — sátorok lakója télen, nyáron:
 Ezek az árva sírót meglelék
 S a barna rajkók közzé göngyölék.

93.

Avval gyűh! délfelől éjszakra, mert ők
 Keresztuton jövének *nótabéne*;
 Majdan elértek egy kis füzfaerdőt,
 Hová az út lélekzet-venni méne,
 Ott eltünének a ravasz tekergők;
 Mialatt a másik úton Erzsi néne
 (Csupán fejéren lévén panasza)
 Csendes kedélylyel ballagott haza.

94.

Azonban a csósz, meg némely komák
 Nehezen várták a keresztanyót;
 Nem kezdhették el a nagy lakomát
 Mig a multság hőse oda volt;
 Figyeltek ajtón és ablakon át,
 De nem láttak semmi látnivalót;
 A csósz felállott egy vigyázó-fára
 Hogy messzelásson a sik láthatárra.

95.

Egyszerre, kit lát! a jó öreget
Mellékírányba mendegélni távol.
 Kurjant felé, kalappal integet,
 Nevén kiáltja gégeszakadtából;
 De az szónak sem áll, mint egy siket,
 Arra se' néz, hanem ugyancsak lábol:
 Hazafelé tart, oda hol tanyás
 Az öreg „apjok“, Venyige Támás.

96.

Egy ízben észrevette, hogy köszönget
 Feléje a csósz és kalappal int,
 „Ej!“ monda, — „hát isten megáldja kendet“
 S tovább inalt Erzsók asszony megint.
 Ennek láttára nagyokat köhentett
 A csósz; de mit vala tennie, mint
 Szaladni nyomban Erzsók néniékhez
 S megtudni, hogy ment a menőke véghez.

97.

Volt ugyan Erzsók asszonynak elég
 Széles, hosszú, mély emlékezete:
 Hét vármegyében nincs olyan cseléd
 Kinek ne tudná minden élete-
 Sorját, — szép-anyja és apja névét,
 Ki volt rokonja, honnan erede:
 Hanem, mi történt reggel óta véle?
 Ez egyre semmi módon nem eszméle.

98.

Lön hát igen nagy lótás meg futás
 Nyomába jőni a szegény fiúnak:
 Hová tűnt a szerencsétlen dudás?
 Ki lopta volna el tehernek, búnak?
Denique addig lett minden tudás,
 Hogy mostán ebből még semmit se' tudnak,
 De majd idővel kilelik a sorját
 Kurrenst bocsátnak róla, kidobolják.

99.

Mit volt csinálni? gondolom, megették
 A sok pogácsát, sulymot, csőrögét; —
 Azonban a cigányok messzevitték
 A csőzsi kunyhó árva gyermekét;
 Ha kérded, olvasó, mi végre tették
 Ezt a cigányok? olvasd e regét:
 Légy béketűrő, majd kiszül alább,
 Mi hasznot hajta nékik e nyaláb.

100.

Kilenez mérföldig meg se' állapotdakt,
 Hanemha étetés végett talán:
 Lehet, hogy kissé hír ne'kül rakodtak
 Valaki házában, vagy udvarán.
 Most, bátorságba tett bőrrel, kifogtak,
 Sátort verének egy domb oldalán,
 Honnan az út egy kis faluba jára,
 És szép kilátás nyílt a sík Tiszára.

101.

A nap hanyatló-félben vala már,
 Az égen semmi felhő, semmi rojt,
 Csupán ott hamvasabb a láthatár
 Hol a menny széle a földhöz hajolt;
 Néhol sötétes lombokat csinál —
 Mely a redőtlen éggel összefolyt
 Egy lomha füst, gyér kunyhók vándora,
 Vagy messzi utak fellengő pora.

102.

Különben a lég csöndes, néptelen;
 Kék távolában itt-ott függ vala
 Egy barna szárnyas a híg étheren,
 Mint pár szemöldök írott vonala.
 A puszta sik volt, mint a kék elem
 Melynek ködében széle elhala;
 Alig jegyezte néhol egy csekély domb,
 Mely mult csatákról sejtelmes regét mond.

103.

Mint némi földbe szúrt vékony czövek
 Tünt fel néhány torony a láthatáron,
 De oly kicsiny, hogy a pásztor gyerek
 Meglátja, végignézve szalmaszáron.
 Majd egy sovár kút, melyből a meleg
 Minden vizét kiszürcsölgetve nyáron,
 Hosszú nyakát szomjan emelte égbe
 Fél lábon álló, ostoratlan géme.

104.

Nyugotra lenge-sásas zöld lapály
 Terült a lassan mélyedő Tiszáig,
 Hol szőke csorda látszott, az apály
 Vízében állva térdig, vagy bokáig.
 Innent ezüst-szin, túl-részen homály
 Borítá a viz tükrét fele-tájig, —
 Túlparton egy halász ül, andalog:
 Fejérlik a hal, melyet néha fog.

105.

Folyam mentében itt-amott egyes
 Vén fűz sötétlő körrajza veté
 A sík lapályra hosszú és hegyes
 Árnyát, minő torony-épületé.
 Így a világot az árnyék vegyes
 Rónája váltogatva követé;
 Kék, hol nem éri nap, hol éri, sárgul
 A gyep, s homályos fényt kap a sugártul.

106.

Majd a nap is leáldozék. Haránt
 Fektette a fodor habú Tiszára,
 Mint búcsu-jobbot, rezgő sűgarát,
 És mintha még egy kis ideig várna,
 Szélesen, hosszan, arany híd gyanánt
 Ingadozék ott láng színű sugára:
 Aztán vakító ragyogással ége
 A falu szélső ablakán, és — vége!

107.

Legott sűrűdni kezde a homály,
 Terjedve lassan, ámde biztosan,
 (Mint a vakság, midőn a tudomány
 A hatalomnak ellenére van;) —
 Majd egy betyár tűnt el szilaj lován,
 Majd varju rebbent föl csoportosan, —
 Majd, földre hullott gyér csillagokúl,
 Csikós-gulyásnak esti lángja gyúl.

108.

Most, mint a mely hártýával van bevonva
 Otromba lámpás, a cselédedé, —
 Átalvilágolt a nem sűrű ponyva,
 Mely a cigányok sátorát fedé;
 Körül póznákkal volt feszesre nyomva,
 Felül azonban látni engedé
 A tűz vereslő füst anyját, megint
 A sok sziporkát, játszó gyermekit.

109.

Ott hemzsegének üst-szin arcaikkal
 Leirhatatlan ékes rendben ők;
 Tüznél kopólé sustorgott fazekkel
 És szolgafán bográcsok, serpenyők;
 Egy része ül, hasal, pipázva guggol,
 Ifjú, öreg, nagy, apró, férfi, nők;
 Más része jó, megy, szed, vesz, rakodik,
 Tánczol, fütýöl, visít, marakodik.

110.

Egy ócska nyergen ül a tisztes vajda,
 Kitünő zugban, egymaga, külön;
 Panyókán fityegő kék mente rajta,
 Ezüst gombokkal sárgaréz fülön;
 Sűrű bajusztól fedve hallgat ajka,
 Kivéve ha egyet kahint: „ühön!“
 Hallgat pedig, mivel most agyarán
 Bagó van, hogy kimondjuk magyarán.

111.

De egyszer aztán felnyitá foga
 Sövényét (mint Homérosz mondaná),
 És a kemény hang, melyet mormoga,
 Rendítve bújt a földbe, föld alá:
 „Hol a *rajkó*, te Éva, Rebeka?
 Megint egyiknek sincsen gondja rá?
 Hogy a pokolba felednétek így el! . . .
 Mingyárt szoptassa meg egy, a ki tölgyel!“

112.

Mondá. Legottan a vajszívü Rébék
 Letette földre önnön kisedét,
 Kasfarba' hosszasan keresgelődék,
 Sok lom levén ott, és öreg setét;
 Meglelte aztán vékonyabbik végét
 S kirántja onnan *hősünk* természet;
 Hogy tágul a hely: annak rosta, csizma
 Örült, meg ócska hám, ködmen, tarisznya.

113.

Mint a szemétdomb nyirkos tetején
 Fehérlő gomba, avvagy pöfeteg:
 Úgy csünge Rébék májszin kebelén
 Fejér képével a magyar gyerek,
 Dőzsölve annak mézédés tején
 S nem győzve abból szívni eleget, —
 Midőn egy haska férfiú belépe
 S a vajda e szókkal fordult elébe.

114.

„No, István gazda, itt volnánk megén.“
 „Látom“ felelt az. „Hát? . . .“ „Három, de jó!
 Kend tudja, hogy mi nem járunk gebén.
 De milyen három harapó-fogó!
 Ritkítja párvát, egy sincs közte vén.“ —
 „Nincs! csak kehes, mint multkor a fakó . . .“
 „Az Istók bácsi? az?! . . . én a nyakát —
 No de hadd dicsérje meg maga magát!“

115.

„Hol vetted azt a rajkót, hé menyecske?“
 Kérdé a gazda, mellék néven *or*
 „Kaptam!“ vigyorga rá a fűsti-fecske —
 „Kendnek ilyen sincs, úgy-e vén lator?“
 „— Ha mégis oly czirmosra volna festve . . .
 Azt loptad, úgy-e, valld meg, valahol?“
 — „Loptam! — ki ördög lopna ily kamazt?
 Loptam! hogy is ne! hisz csak nem malacz!“

116.

„Sokan vagyunk itt“ súgá Faraó
 Fiának István — „majd *otthon* leszek.“
 S ez, mintha mondaná szavára: *jó!*
 Értő kacsintást vága rá keszeg.
 Avval kifordult a látogató;
 De a moréknak is volt ám eszek:
 Könyéken rugta Rébéket a vajda:
 „Most meleg a vas, most kell ütni, rajta!“

117.

Mint a kuvasz (vagy rím okáért: *fecske*)
 Elkapja gyors röptében a legyet:
 Hamar felfogta e szót a menyecske;
 (Gaz nép erénye, érteni egyet) —
 És, felugorva mint . . . no persze: *szöcske*,
 Ment, — hogy hová? azt meglátja kegyed,
 Meg fogja látni, nyájas olvasó!
 Csak légyen őt velem követni jó.

118.

Ment, meg se' állott, mígnem a falu
 Szélső, kerített udvarához ére,
 Hol nád tetőjü és fehér falu
 Házacska élelmes gazdát dicsére;
 A gyöp felé nyilt ajtó és kapu,
 Talán hogy a szabad lég jobban érje (?)
 S ne kelljen rágni oly sok útczapot,
 Mint nékem a szél ablakomba hord.*)

119.

Nincs nyájasabb, mint néha, őszi este,
 Midőn sötét van és a táj rideg
 S dérharmat immár a mezőt meg-este,
 Nyilt konyha lángját pillanthatni meg.
 Ezt látta most a gyöngyfogú menyecske,
 De ő nem vette ily költőileg,
 Hanem belépett, — egy marok talizmán
 A hú kutyákat lekenyérhajzván.

*) Tolvajok, orgazdák falu-szélen szeretnek lakni, hogy a lopotton könnyebben túladhassanak.

120.

Kit Sára asszony, a pozsgás, kerek,
 Gödörkés állu házi korona
 Látván, csudálta mily szép a gyerek,
 Ölébe vette, rá csókot nyoma:
 Szegényke! mily vidáman szendereg:
 Beh kár, hogy nem az ő tulajdona! —
 Sohajta ekkor, — minthogy NB.
 Gyermektelen volt a jó szívü néne.

121.

Ha István gazda így nevezte Sárát
 „Anyjok“ s ez „apjok“ mondta rá viszont,
 Nem egyszer vette meg e szónak árát
 A felhő, mit ez arcaikra vont.
 Kiért hagyák el a *törvény határát*?
 Kinek számára gyűjtik a vagyont?
 Tán a lopástól is elmenne kedve
 Istvánnak, ha nem volna — rászületve.

122.

Hány szép fehér pénz, hány kövér falat
 Jutott varázsló asszonyok kezére
 A meddőségi harmincz év alatt,
 Mely, mint üres felhő, folyvást *igére!*
 S midőn nem ígért, egy más gondolat:
 „*Fogadni a hiába várt' helyére*“ —
 Az szinte nem ment: nem került a tájon,
 Ki gyermekéből tolvajt graduáljon.

123.

Sok szóbeszéddel így az alku meglett,
 Egyfüstön a ló- és gyermekesere;
 Megnépesült az ól s a kályhaszeglet.
 Még akkor éjjel István nevire
 Lön bélyegezve, mit a két öreg vett:
 Hősünk, Kató, *Istók* nevet nyere.
 Hogy kapta mellé aztán a *Bolond*-ot,
 Ez, a mit én másszor talán elmondok.

124.

Talán, talán. Ha jó sors engedi.
 Fogadni bizonyost én nem merek.
 Bányász a költő: hányszor kergeti
 Mély föld alatt vakon a vak eret!
 Bizvást elindul, hévvel követi:
Az egyszer elvész, meddő szirt mered
 Eléje: s ő áll e szirtnél merőbben,
 Sápadván színben, fogyva kedv- s erőben!

BOLOND ISTÓK.

MÁSODIK ÉNEK.

1873.

Tartalom: Melyben ama híres „bekukkanás“ voltaképen előadatik.

1.

Tenger sok éve immár, hogy Bolond
Istók felől kezdetem éneket;
Akkor nem a leghűbb anyai gond
Alatt hagyám az árva gyermeket;
S azóta, mint Aldighieri mond,
„Mély hallgatásban torkom elrekedt:“
Illő tehát kissé megráspolyoznom,
Vagy híg tojással ismét rendbe hoznom.

2.

Oh Múza! kit minden poéta *per te*
Szólit, midőn szülési kinja nagy,
Midőn a szeplő homlokát kiverte.
És új Minervától feszül az agy —
Méltóztassál hozzám leszállni, mert te
A versek jóltevő bábája vagy:
Törvényes a sarj, vagy törvénytelen,
Az végre mind egy, csak te légy jelen.

3.

No s a cigányok . . . Au! isten-csapása!
 Hogy velök annyi mindig a bajom!
 Nem volt talán elég a forró kása,
 Midőn keresztül buktam e fajon?
 Midőn megrontott *Ida* nagy romlása? . . .
 Bár ehhez is fér még egy-két *vajon*.
 Elolvasták-e, vagy föl nem szelék? —
 Korcs volt, üres volt, aljas volt: elég.

4.

Ki gondolt arra, hogy van benne *eszme*,
 Czigányfölötti érzés valami,
 De, *Pucheim* kardja szívemnek szegezve,
 Félig se mertem azt kimondani!
 A *szalmapörnye* sem volt tőlünk messze,
 Miről magyar fül nem tud hallani,
 S melytől sötéten jártunk akkoron,
 Barnítva színünk' s szívünk nagy korom.

5.

Dicső, nemes faj, mely vérzett Idánál!
 (Ott volt a végesapás, *Világoson*)
 Halálra mennék érted, ha kivánnál;
Engem esz a lúg, ha fejed mosom;
 Rothadjon a nyelv, mely téged profánál
 Édes enyím, szentem, magasztosom!
Azért kivánnám még, hogy el ne haljak,
 Hogy rólad méltán zönghessen ez ajjak.

6.

Oh láttam én (hisz ott is voltam egyszer:
 Tenni kevés — de halni volt esély)
 Győzelmeid napját; s a szörnyü perczcel
 Én is alólbukám, midőn esél.
 Bámulta *egy világ* a mit cselekszel,
 Minőt rege is csak ritkán mesél:
 De vállvonítva kullogott tovább
 Hogy sebeidben tipra büszke láb.

7.

És engem akkor oly érzés fogott el . . .
 A szőlős gazda is, az egyszeri,
 Magánkívül s őrzöngve kaczagott fel,
 Látván, hogy szőlejét a jég veri,
 Dorongot ő is hirtelen kapott fel,
 Paskolni kezdé hullván könnyei:
 „No hát, no!“ így kiált, „én uram-isten!
 Csak rajta! hadd lám: mire megyünk *ketten!*“

8.

Így én, a szent romon, emelve vádat
 Magamra, a világra, ellened:
 Torzulva érzém sok nemes hibádat,
 S kezdék *nevetni*, a sírás helyett;
 Rongy mezbe ~~burkolám~~ dicső orczádat,
 Hogy rá ne ismerj, és zokon ne vedd:
 S oly küzdelemre, mely világcsoda,
 Kétségb'esett kaczaj lőn Nagy-Ida.

9.

Rajongva tűnt elém a sátrak népe:
 A vajda Csóri, a nagy *álmódó*,
 Ki maga alszik egy nemzet nevébe',
 Álmában újabb, szebb hont alkotó;
 S hogyan koppasztja, mely még nincs kezébe',
 Madarát a többi por-puffogtató;
 Mind csupa bátor, nyílt őszinteség:
 De a bús tréfa mégis megesék!

10.

Dicsőséget szomjaznak minden áron,
 De, ha nem kell vér, olcsón is veszik;
 Ritka dolog, hogy egyet értsen *három*;
 A holnapot *ma* bízvást megeszik,
 Stb. — — hisz megirtam akkor-nyáron.
 Ne irtalak vón' kis könyvem pedig!
 Rosz vagy, silány vagy; másként nem hevernél
 Száz számra most is *Julius Müllernél*.

11.

No s a cigányok . . . Ejnye! — Várjanak.
 Nagy számadással tartozunk elébb.
 Húsz éve már, hogy a költő hanyag:
 Túzokká nőtt az akkori veréb.
 „Igérted: add meg!” csúfra mondanak,
 „Mért vagy a here méhnél is herébb?”
 Húsz év alatt más száz kötetre menne,
 Sok millió betűt számlálva benne.“

12.

Tudom, bevallom gyöngeségemet;
 Nem dolgozom, csak ha *valami* hajt;
 Egyébkor lusta mélabú temet,
 Mely elefántnak néz szűnyognyi bajt,
 (Ámbár nagyobb is ért biz' engemet)
 S nem tagadom meg a keleti fajt,
 Mely ópium-gőz, latakia s ambra
 Illat között vár — vár a sült galambra.

13.

No meg, mi tűrés-tagadás? *Bolondom*
 (Istókot értem) alig született,
 Nagyobb volt ő nála kisebbik gondom;
 Hamupipőke lőn és megvetett.
 „Ha méltóbb énekim' eldanolandom
 (Mátyást, Lajost, Csabát s még vagy hetet!)
 S időm azontúl még verselni jut,
 Kirántom a sutból szegény fiut.“

14.

Ezt gondolám, nagy-bizton és kevélyen.
 Oly dús, pazérló az ifjú remény:
 Örökké, nem hiszi ugyan, hogy éljen,
 De jó sokáig, s a mi egyre mén:
 Hogy változatlan, át borún, veszélyen
 Kedv, ihlet, alkalom és érzemény,
 Erő, kitartás, ízlés, akarat —
 Egy szóval a mi kell, mind *ép* marad.

15.

Ezért halasztám mind tovább-tovább el;
 Tudtam, kevésnek is fog tetszeni:
 „Istók“ bolond, s nem épen *respectábel*,
 Mily képtelen, ily hőst megzengeni!
 Tárgy, dictió silány, a nyelve bábel,
 Írója nem tud „eszményíteni“;
 Magyar dicsőségről nincs benne *nagy szó* . . .
 S nem ily példát adott Virgil, se Tasso. . .

16.

Így a közönség. Egy-két műbirám
 Akadt ugyan (elismert jó fejek)
 Biztatva, hogy nem hasztalan irám,
 Bármily bolondos úton tévelyeg.
 De annyi „Első Ének“ várt reám,
 Annyi kerített óriás „fenek“:
 Hogy, a melyekben semmit nem haladtam,
 Ezt még azok közt is utótra hagytam.

17.

Isten veled, jobb részem arany álma!
 Hú Toldi, Csaba, isten veletek!
 Oly messze a czél, oly magas a pálma!
 Rég törve lelkem, és a test beteg.
 Ily hangulathoz Istókom talál ma:
 Előveszem — ha mire mehetek —
 (Kerülve inrázó erőlködést)
 Mint öreg asszony a letett kötést.

18.

Hol is hagyám el? Mind egy! Régi nóta:
 Húsz éve, mondom, egy-kettő hián:
 Jó nagy kamaszszá nőhetett azóta
 S túl járhat Istók óperencián.
 Hosszúra nyúlnék minden élte-volta:
 Ugorjuk által! Jó ötlet; *bien!*
 Így francziás lesz, meglepő, regényes;
 Költő segít magán, ha leleményes.

19.

Különben is, a mennyi életírat
 E zsenge korról, mind egyforma rajz;
 A jellem, az lassan, elrejtve virrad,
 Nézőnek összefoly, mint gyermekarcz;
 Így a biograph egyebet sem irhat,
 Míg nem ütöget az ifjú bajsz:
 Nőtt, nyúlt; az iskolát szerette, unta;
 „Jeles“ számár volt, vagy zseni *secunda*.

20.

Hip-hóp, édes lovam, te vén Pegaz!
 Hozzuk szénánkat egy csapásra rendbe;
 A mondaként is, úgy-e, szent igaz?
 Egyszer „bekukkant Istók Debreczenbe“;
 Aligha ott nincs. No ni! *rittig* az!
 Ott ül szerényen a „bagoly“ terembe,
 (Ez egy fellegvár, egy magas Sion,
 Melylyel dicsekszik a kollégyiom.)

21.

Halvány, sovány alakját hosszú *tóga*
 — Mint gyászlobogó a nyelét — fedi;
 Nem látszik, hogy nagyon jól menne dolga,
 Étvágya is több, mint betöltheti; —
 Hagyján az éhség! a test földi szolgálta.
 Lelkét dicsőség vágya kergeti,
 S mindig valami olyanért sovárogo,
 Mit nem tanítanak a tudós tanárok.

22.

Nem, mintha geniális hetykesége
 Böcsmérlelé a tisztos tudományt:
 Sőt a tudásnak vonzaná is *vége*
 Akármely szakban, s mindenben egyaránt;
 Ismerni ő mindent hő vágygyal ége,
 A Zend-Avesztát úgy, mint a Koránt:
 De azt az iszonyú „kásahegyet“
 Keresztül enni, míg tud csak *egyét!*

23.

Oh, hányszor elmereng a tiszta mennybe,
 Hol a tejút és többi napkörök
 Egy-egy láncszem tovább a végtelenbe,
 Hol milliárd nap és bolygó görög;
 A sirius-hossz, ily távossal szembe,
 Már semmi, hát még ez a földi rög! . . .
 De iskolában rettenté a sok
 A $+$ b, nagy $\sqrt{\quad}$, a dült ∞ -asok.

24.

Zsúfolva is van termők: ő tanára
 Alig százötvenedrész gondja volt;
 A tábláig sem ért el szemsugára,
 A legszebb képlet rajta — szürke folt;
 „Folytassa Istók!“ „X, elosztva á-ra“ . . .
 Szegény myopsunk csak ötlött-hatolt; —
 S ha csillagásztak, ő nézvé a csőbe:
 Sipkát akasztott más lurkó elébe.

25.

Szerette volna ő ismerni, oh nagy
 Természet, alkotó kezed művét!
 Keresve, hol szűzen található vagy,
 Erdők virágát és a bércz kövét;
 De a padokban (ah, szálni való agy!)
 „Magolni“ kelle kő, virág *nevét*;
 S ha kézről-kézre járt valami ásvány:
Brúgó *) darabbá vált körútazásán.

26.

Isten, világ, ember: a tiszta ész
 Nyitját ezekhez vágya feltalálni:
 De, a mi pár évezred óta *kész*,
 Belátta, hogy *neki* kell megcsinálni.
 Mind „térj-meg-utcza“ ez, bár merre mész;
 Így kedve nem sok volt philosophálni; —
 Egy ismerethez mégis eljutott:
 „Hogy semmit nem tud, annyit jól tudott.“

*) Collegiumi barna kenyér.

27.

Nem volt erős fej: kategóriák
 Szerint sehogy sem járt bolond esze;
 A logikában nincs gyöngébb diák,
Major- s minorban ő nyakig vesze,
 Vagy az *okot* nem lelte, vagy *fidt*;
 Kivéve, mint pók, ha mit *érezte*:
 Mert (a min elbámulna Kant, Spinoza)
 Észtanszerűbb volt verse, mint a próza.

28.

(Tudnillik azt is irt ő; hogyne? *stultis,*
Pictoribus . . . s' mi még a harmadik?)
 Történelemből ha kicskét tanult is,
 Meg elfelejté a vizsgálatig;
 Mert a fonál, ha oly hosszúra nyúlt is,
 Nem az volt, mi szellemnek mondatik:
 De a föld minden évszáma s királya,
 Meg a tanító körmönfont irálya.

29.

Classicusokhoz épen szíve vonta:
 Kedvence volt Horác, Virgil, Homér;
 De szót hüvelyből nem örömet bonta,
 Virágot nem tiport el a gyomér';
 Ő az *egésznek* bátran nékironta,
 Kileste, hol foly az a finom ér,
 Melyen halad cselekvés, érzet, eszme —
 Habár egy *szócska* néhol kárba veszne.

30.

Egy szóval, a mi tesz egy jó diákot,
 Abból kevésre ment Istók szegény;
 Az érdemlépcsőn nem magasra hágott,
 Se' a tanuló hosszas évekén;
 A pálya fele-útján, félre vágott,
 Nem, mint amolyan kirugó legény:
 De csüggeszté e taposó malom
 Egyhangusága, és az únalom.

31.

Tanúlni ugyan annyit a „tanárnak“
 Iparkodott ő, „a becsületért“,
 Hogy nem nevezték publice számárnak,
 S elfújta hangosan, a mit nem ért;
 Jobb „calculusa“ is alig egy párnak
 Lőn, mire az esztendő véget ért:
 Azonban őt ez mind nem boldogítá,
 Sőt, hogy időt lop, azt érzé, gyanítá.

32.

A pálya végén hosszú reverenda
 Intett felé, vagy olyan kutyabőr;
 Minőt nem rejteget az ős gerenda:
 Pap is lehetne, ügyvéd, ingenieur;
 Bajtársit e pálmák varázsa vonta,
 Lett is valami, valamennyiből,
 Ki mind az iskolát végig taposta,
 Lesz az. (Ha más nem, egy falusi „kosta“.)

33.

De ő a „lenni vagy nem lenni“ czélt
 Nem így fogá föl: „enni vagy nem enni“;
 „Kenyérrel“ ő csak napról-napra élt,
 Tíz-husz év múlva *ma* szüksége semmi;
 Annak fejébe nem tűrt és remélt:
 Hol fogja egykoron magát „letenni“
 Mint doctor, prókátor, ludi-magister,
 Vagy más ilyen *tor-ter* nevű philister.

34.

Látszik, bolond volt. A mi szűnidőre,
 A megszabott órák s napok során,
 Önvád nekül szert tehetett, a dőre!
 Azzal henyélte el későn-korán,
 Hogy *olvasott* borúra és derűre,
 Mohón, systéma nélkül, szaporán,
 Mintha, mit a világ nyomdái nyomnak,
 Fejébe kéne férni mind, a lömnak.

35.

Legjobban a versköltőket szerette,
 Ünnepe volt, ha effélét kapott;
 De szükségből a prózát is meg-ette:
 Új s régi könyvet, pamphlét, hirlapot;
 A „Juhtenyésztést“ egyformán bevette,
 Meg a vitázó dogmás vén papot;
 A bibliát rég. tudta volt merőben,
 S mind, a mit nyomtanak „ez esztendőben.“

36.

Vágyának az sem épen akadály,
 Ha könyve néma, nyelve idegen:
 Előbb egy-két szó értelmét kivájja,
 Tünődve mint hieroglypheken,
 Míg a mondatnak is nyitját találja; —
 Így ássa, mint szú, a laprétegen
 Magát keresztül; — s ha kezére jön,
 Nyelvtant is olvas, meg szótárt — *külön.*

37.

Csodálatos fő: hova fér e zagyva,
 Emészthetetlen *brutto* töltelék?
 Jut-é fiókja mind ennek az agyba'?
 Vagy, mint edény ha színig megtelék,
 A többi átfoly még nyomot se' hagyva? —
 Elfolyt biz' abból, gondolom, elég:
 Sőt, a mi része benmaradt nehánynak,
 Nevezni azt se' merném tudományak.

38.

Tény az, hogy Istók, minden-olvasása
 Daczára, *tudni* többet nem tudott;
 Nincs tárgy, miből, az iskolák szokása
 Szerint, kiállná a vizsgálatot;
 De általában véve, egyremásra,
 Elméje még is nyílt, gyarapodott:
 Mint testi étünk nagy részben lemállik,
 S mi benmaradt, az *más anyagra* válik.

39.

„Elég! elég!“ kiált az olvasó,
 „Mit érdekel s kit, e könyvek molya?
 Az ilyenektől könyvtár, folyosó
 Hemzseg, kiállhatlan egész faja;
 Mozgó halálfej, létrataposó
 Gép, a betű lelketlen szípolya;
 Képzelve alacsony, kedélye száraz,
 Érzése nincsen, vagy rideg, sivár az.“

40.

De jó bolondunk (ebben is bolond)
 Mélyen tudott érezni s melegen,
 Szeretni embert — és szeretni hont,
 Melyből pedig, az éltető egen
 Kívül, sajátjának semmit se' mond,
 Legtöbbször azt is nézi üvegen:
 Mert ő felőle már az volt megírva,
 Hogy, míg csak él, bámuljon a papírra.

41.

Azonban olykor, ha gyér alkalom
 Kirántá mégis holt falak mögül;
 Vagy mert hiányzott a csend, nyugalom
 Hogy olvasson tovább, szünet nekül;
 Vagy e holtig viselt *czilicziom* —
 A kötelességnek ha menekül
 Szúrásitól, kissé hogy szertenézhet,
 Szent templomodban, oh dicső Természet,

42.

A boltozatra föl, mely tiszta kéken,
 Éjből, sugárból szöve, domborul;
 A zöld mezőn el, a rengő vidéken,
 Mely délibábot öltve fátyolul,
 Egy rész alul leng, más fölül, az égen,
 Mely, mint ezüst tó, közzéjük szorul;
 Ha széttelint — — aligha lát sokat
 Szegény myopsunk, bárhogy pislogat.

43.

De jut, s halálig jutni fog eszébe
 Egy földi elvesztett paradicsom:
 Az élet első tiz-tizenhat éve,
 Midőn látása még nem vala rom;
 Honnan — „tudásnak a gyümölcsit“ éve,
 (Apró betűket) s éve nagy-mohon —
 Kiűzte a fény kardos angyala:
 S a kék, mit a látás nyújt, elhala.

44.

S az nem csekélység: — Oh, ha negyven évem
 (Vagy közel annyi) nem lett volna vak!
 Ha mint egy fényrajz tárult vón' elébem
 Természet, ég, föld, hegy, mező, patak;
 A távol' a kicsiny' körrajza épen,
 A lég, — az égnek folytatása csak —
 Mint mikor elnéztem a kicsi pontot:
 Röptében a gólyát: egy szem porondot!

45.

Ha fűben apró — s végtelen világok
 Titkát az ürben, leshetem vala;
 Ha népes körbe én *a tudva* hágok,
 Hogy nem csalékony e szem sugara!
 Ha szenvedélyek s millió hívságok
 Tükrét az arczon, s szívet általa,
 E negyven év alatt híven figyelve,
 Tapasztalással hímesebb ez elme:

46.

Talán poéta lettem vón' — különb.
 De sorsa üldi a szegény vakot;
 Kinek szemében a látlencse gömb:
 Bár nem vadászhat, mindig lő (bakot).
 Kitárul a legszebb festői tömb:
Zwickert hamar! *guckert!* szemablakot! . . .
 Ah, már hiába! ő meg nem ragadja. —
 Tovább röppent a *költő pillanatja*.

47.

Szerette Istók a természetet
 Éhomra is; — ha egy szünnapra szert tőn,
 Ebédre vaczkort és kökényt szedett
 S egész nap elcsatangolt a Nagy-erdőn;
 Olvasni fűbe ha telepedett,
 Nem olvasott, — csak egy mohlepte cser-tőn
 A mikrokosmost, sürge hangyabolyt
 Órákig nézte, a mint föl- s lefolyt.

48.

Vagy elbocsátá lelkét ringatódzni
 Szellő fuvalmán, bölintő galyon,
 Felhők futásával versent hajózni,
 Hanyatt terülve egy partoldalon, —
 Engedte önmagából kilopódzni:
 Hang, szín, sugár lett, tér és mozgalom,
 Ő a természet, a nagy és örök —
 Mi ott henyél, csak hitvány földi rög.

49.

Télen is olykor — a fél öl fa végett,
 Mely nyolcz diákra egy „házban“ kijár —
 Meglátogatta ez erdős vidéket
 Gyér köpönyegben (hét galléra bár),
 Metsző hidegtől keze, arcza égett,
 S mikép a czet fuvallta vízsugár
 Úgy tornyosult fagyos lehellete
 A mint a kristály hóban törtete.

50.

De a „vágásban,“ hol tágas karám
 Fogadja nagy fatörzsekből leverve,
 Ott máglyatűznél jó világ van ám!
 S felejtí a fázást, mellé heverve;
 Pirit, szalonnáz; mig kúnt szaporán
 Felelget, a nyers viszhanggal perelve,
 Száz fejsze, — közbe meg, a mint ledől, ha!
 Ropogva ágyúz a fagyvette tölgyfa.

51.

Estére megtér; s hall vigalmi neszt:
 Laktársi egy bitang pallót oroztak,
 Ennek hasábja fűti a lemezt
 Vörösre, — ők danolnak és boroznak;
 A karczos vinkó, mit fanyar gerezd
 Kínjába szült, alig válik be *rosznak*;
 De a dal ömlik fájos-édesen:
 „Je-her a-hab-lakomra, kedvesem!”

52.

Istók nem egyszer maga is kirúg,
 Lelkérül a pedantságot lehántja
 Mikor „tanyáznak“ a vidám fiúk;
 Most is belévág átható discántja.
 De majd kijózanúl, és koszorúk
 Távol kecsegtető sejtelve bántja:
 Sovárg egy *cél nélküli* cél felé,
 A melynek utját-módját nem lelé.

53.

Majd alabástrom sótartó-darabból
 Egy rossz bicsakkal vés szobor fejet,
 Ferenczy híre pislog néki abból,
 S *Vitéz* fanyar mellképe ránevet;
 Fogalma sincs, hogy mintázná agyagból,
 Sohsem látott még szobrász-műhelyet,
 (Mert akkor Debreczen szobrászata
 „Vászon“-pipán túl még nem baktata).

54.

Majd apró válu-festék és ecset
 (Mihez a macska szőrit megrabolta)
 Kerül napfényre; — rajzol kéveset,
 Gyönyörrel úzi gyermeksége oltá.
 Arcz, ló, virág, tájkép, torony, mecset . . .
 S mindezt csak úgy *találta*, nem tanulta;
 Szép is volt rendesen az *ideál*:
 De tőle a mű — száz mérföldre áll.

55.

Ezekben ő a *mester* névre várt.
 Zenét már csak *dilettans* módra üzte;
 Elpöngeté a zongorát, gitárt,
 A hangjegyet lassacskán elbetűzte,
 Hallása jó volt és ütemre járt,
 Lelkében a hangot jól összefűzte,
 Még *componált* is (megbocsásson e szó):
 De nem készül — czigánynak *ex professo*.

56.

Hanem billentsük a mesét odább. —
 Istók elúnta, mondok, Debreczent,
 Lévén fejében csodásnál csodább
 Ábrándozásból jókora proczent.
 Mint elmosódó, játszai délibáb:
 A képzelet mindég előtte ment,
 Csalván az útról nyom nélküli tájra,
 Sivar pusztákba, zsombikos lapályra.

57.

Történt, hogy ekkor tájban egynehány
 Kortársa, némi bűnös „alkalomból“
 (Már nem tudom, bor volt-e vagy leány)
 Megugrott a tisztos kollégyiomból;
 S mivel Dunában ott nagy a hiány
 Meg, ifju ember nem is arra gondol,
 Sejtven a bakkancsot mégis nehéznek:
 Ég-föld daczára — felcsapott színésznek.

58.

Istók előtt most nyílt meg a világ:
 Hisz ez dicső, mindég szerette pálya!
 Ő nála jobb színházjáró diák
 Úgy sincs — ha Cerberus utját nem állja;
 De a bent hangicsáló Délilák
 Szavát *kívül* is bájosnak találja;
 S ha pénze nincs s az őr-eb rámorog:
 Künt óraszámra is elkuncsorog.

59.

Különben is, mit olvasó dühében
 Nyomatva egyszer-másszor megkapott,
 Mind olvasá — nem, *eljátszotta* épen,
 Úgy képzeletben, a szindarabot;
 Hős volt, király, nő, agg, váltott személyben,
 És mindenikre más jelmezt szabott;
 Rosz volt darabja, férczmű, slendrián:
 De hát törődik *gyermek*, ló hián?

60.

Ez naptól fogva vessző-paripája
 Csak a színészet; mind szaval, danol,
 A hősi állást tükörben csinálja,
 Ha ily butorhoz férhet valahol:
 Büdös neki „Pallás“ vén laktanyája, *)
 De a színháznál örömet napol,
 Melyet Harminczados köz vagy sikátor
 Rejtett zugában ápolt N. szenátor.

61.

Próbára ez s ez „úr“ — „tens“ nagy „kisasszony“
 Ott leste szüntelen ha megy, ha jó,
 Volt gondja, hogy semmit el ne mulasztson
 A hódolatból, mint hű tisztelő;
 Hogy' fénylenek, suhognak a terasszon!
 Mily arszlán, a ki már előkelő!
 De a volt társit is, ámbár kopottak,
 Bámulja szinte már, hogy bejutottak.

62.

De nem mint olyatén „rugott“ deák
 Akart ő szökni Thálja templomába;
 Őt vonja íhlet, vérmes ideák,
 S van bizodalma *testimoniumába*;
 Előbb is *ezt* kivenni fut tehát
 (Baráti, hogy bolond, inték hiába)
 Aztán aláíratni; — sok tanár
 Fejet csováál rá, és azt mondja: kár!

*) Debreczent is láthadd szép iskolájával,
 Hol lakik a *Pallás*, gyászos táborával. *Hármas Kistükör*.

63.

Egy ős tanára, egy agg Simeon,
 Kinek nem fért a híre Debreczenben,
 Sőt már nevének keskeny volt e hon
 (Kibőgte a deák ezt is különben)
 Föllelkesült a lelkes ifion,
 Szavalni fogta, énekelni . . . minden . . .
 Említe *Shakspeare* „hallatlan“ nevet:
 Megáldá, s írt ajánló levelet.

64.

Ily készüllettel Istók a *direktor*
 Szent ajtaján kopogtat és belép,
 Nem oly merészen, mint valami Hektor,
 Künn fészkelődött jó soká elébb.
 „Azért jön — úgymond — hogy szeretne *aktor* . . .“
 S kibontá nagy bizonyság-levelét.
 Belétekint az, csak vállán keresztül,
 Pedig virít ám a sok *eminens*-tül.

65.

„Tud-é tánczolni — kérdé — vagy dalolni?“
 Ráhagyta Istók a dalt, hogy igen,
 S a táncz helyett majd fog *Kontból* *) szavalni;
 „Épen, magának! . . .“ szólt az hidegen.
 „Hát *garderobja*? frakk, s e féle holmi? . . .“
 Egy *tóga* volt a falba vert szegen:
 Azt elcserélte egy diák barátja,
 S helyette most van, im, tisztos kabátja.

*) *A bujdosók*, Vörösmartytól.

66.

Igazgató úr végignéze rajta,
 S nem mondta bár, minő a „láttelelet:“
 Érezte a fiú, nagyot sohajta
 S átnyujtá az ajánló-levelet.
 Mosolyra görbült a direktor ajka,
 Mert az aláirt név köztisztelet-
 Tárgy a vidéken, s monda: „Így ... no ... tán.“
 Jőjjön gyűlés — azaz hogy délután.

67.

Jött hát, szegény — vagy inkább el se' ment,
 Künn várta míg foly a halál-ítélet —
 Szabott időben aztán megjelent
 S megtudta, hogy fölösleg bár, színész lett.
 Az este kissé már szétnéze bent;
 Nem oly szép, sejti, mint kívül, ez élet:
 Erdő, terem, *kulisszák*, *kortinák*
 Mind lécz, papir, vászon, kötél, — fonák.

68.

Szerepje is volt már, a szín megett:
 Majd vas-lemezt ráz és dörögve-morgó
 Zajjal rendíti, mint Zevsz, az eget,
 — Míg gyantaporral a színlap-kihordó
 Kulisszamécsvillámot ereget;
 Majd mint *tüzér* áll, a kezébe furkó,
 S *inspiciens* úr hogyha jelt adott:
 Döngeti hátul, bum, bum! a padot.

69.

Már másnap a színpadra kelle menni.
 Ez egyszer a nehéz, nem a szerep!
 Mi az, fényes ruhában megjelenni
 És ott szavalni mint a szélkerep?
 De *változáskor* a széket betenni,
 Ödöngni fel s alá, mint vak-vereb,
 Hol már a puszta *bennlét* megaláz:
 Ez ám a csúfos, kínos lámpaláz!

70.

Volt olyan este, *szóhoz* is jutott,
 Több volt ugyan a „schlagwort“, mint az a szó:
 „Értem!“ — „Befogtak.“ — „Tessék: a botot . . .“
 Ebből bizony nem alkot *Garcilasso*.
 Szerencse, hogy segítni jól tudott
 Melodrámban, és mint *primo basso*
 Kótából a szót pontosan nyelé:
 „*Oh!* (mint) *so-(vár-)gok* (fény-)la-(kod) *fe-(lé).*“

71.

Azonban egyszer köpezősebb mondóka
 Jutott részére, több mint fél lapon:
 Egy *német herczeggel* gyúlt meg a dolga,
 Nagy hódítóval ott a színpadon,
 Kinek Damokles-kardja győzve lóga
 Egész város fölött e gyászos napon,
 Melyet tövénél most kivágni készül
 S leölni aggot, nőt, babát vitézül.

72.

E fenevadhoz polgártársi épen
 Istókot deputálák esdeni:
 Hogy nézzen istent, s az ártatlan népen
 Ne álljon bosszút, min fogát feni.
 Felöltözik hát bő kantusba szépen,
 Szenes dugóval ránczossá keni
 Ábrázatát s tesz nagy fehér szakállat,
 Ha *vén* korát megszánná e vadállat.

73.

S lábához esve, mond: „Kegyelmes herczeg!“
 S'attöbbit; — mondja szívből, melegen;
 Előtte nincs más, mint a szörnyü perczek:
 Az égő város, rabló idegen;
 Köny felbuzog, kebel gyorsítva perczeg
 Halomra ölt anyákon, gyermekén! . . .
 Úgy hogy kendőt emel sok gyenge szülő,
 És tapsba tör ki fenn a kakasülő.

74.

Másnap korán hivatja a *régisseur*:
 „Jól van, barátom; *tudta* szerepét,
 De mondja fel csak, kezde újra, többször —
 No lássa, hogy az *accentusba'* vét;
 „Ke-*gyel*mes herczeg!“ így; halkan először,
 Ott hangsulyozza *gyel*, a közepét.
 „Ke-*gyel*mes“ érti hát már . . . ? nem „*ke*-gyelmes.“ —
 Maga nem kap *rollét*, ha nem *figyel*mes.“

75.

Nem is kapott szegény, vagy mind olyat,
 Minőt idéztem (*lásd: nro 70*);
 Környékezé is már a gondolat,
 Hogy színpadon ő hasznavehetetlen;
 Azonban hol a *díszítő* alatt
 Segítve, hol csoportos jelenetben,
 (Minthogy hé-lelke nincs hová legyen)
 Pályáján nem halad, de hát — megyen.

76.

Egy reggel — épen a bolondok napja,
 Az ő névnapja, april elseje
 Volt, hogy fülét a hír oldalba csapja,
 Hogy *társaság* nincs, már csak hült helye,
 Már útra is kelt egynehány darabja. —
 No, mit tegyen most ő, szegény feje?
 Mondják: egy vándor színész verbuál
 A hulladékból, — ő bizony beáll.

77.

S fut a *civishöz*, melynél a director
 Megszállva volt, nem is kap kosarat;
 De ott áll két szekér rakodva, s hatkor
 Indúlni fog: „ha itt nem lesz, marad.“
 Igéri Istók, hogy pontban berukkol,
 Csak még az ágyért, ládáért szalad;
 „Mi — it? . . . magának ágy, podgyász, barátom?
 Köszönje meg, ha *úgy* jön, a mint *látom*.“

78.

Mit volt csinálni? Hősünk holmiját
 „Míg érte nem küld“ a gazdára bízva,
 S hogy el ne vétse a kompániát,
 Nyargal megint lélekszakadva vissza;
 Director úr épen *indúl*-t kiált,
 Csak még előbb kancsó sörét kiiszsza:
 Aztán az ostor, piff, paff! (a nyele)
 „Arany fövennyel ékes“ Nyír fele!

79.

Oh, szép utazni még *most* is: robog
 A gőzös, mint egy elsütött rakéta;
 Lány pamlagon, időt, tért meglopok,
 Bécs, Páris, London egy alkalmi séta;
 Gunyasztok, füstölök, az oszlopot
 Számlálom a min fut villám-staféta;
 Van társaság (egyet sem ismerek):
 Plaid, táska, bunda, ordító gyerek.

80.

De szebb volt akkor, fiatal koromban,
 Hej, akkor volt még utazgatni jó!
 Az ember messzi sem ment egy huzamban,
 És mégis, mennyi *com- s emotio!*
 „Kifogni“ mindég, a hány alkalom van,
 Szekéren hálni, vagy a „nagy-ivó“
 Tölgy-asztalán; . . . örült az ember szíve:
 Mily utazást tőn, — bár csak *intensive.*

81.

Istók az útat élvezé örömmel,
 Mint a kalitból menekült madár;
 A bámulást nem győzte volna szemmel
 Midőn kitágult a sík láthatár;
 Kocsis mellett, övé a legkülönb hely,
 (Mert a szekér csak ernyős, nem batár;)
 Nyílt a kilátás — benn, kulissza, ponyva-
 Trónjárul mit se' lát a primadonna.

82.

Könnyü podgyászszal utazik, de keble,
 Úgy érzi, könnyebb mint málhája is:
 Aggódni a jövődön semmi kedve,
 Búsuljon a ló! (lám fogadja is.)
Ott játszik ő, falun! . . . ott megrekedve
 Nincs a talentum, — s ha meg volna is;
 Nem adna — hol regény vár rá, kaland —
 Száz bizonyosért egy bizonytalant.

83.

„Gyihé! . . .“ de Sámson és Acsád homokja
 Az ifju-vágynak, hajh, szárnyát szegi;
 A társaságnak minden férfi tagja
 Tehát gyalog száll, könnyebb *így* neki;
 S vigan — kezökben kard vagy szini kopja —
 Mennek Thalia bátor gyermeki,
 Kalandra készen, — ez sisak-tarét
 Tett, annak a fején lovag-barét.

84.

De a kaland — egy Fra Diavolo
 Vagy Sobri — úgy látszék, el fog maradni,
 Csak a falukban szét csatangoló
 Ebek zshivajját késztek felriadni;
 Így ment falun, mezőn át, danoló
 Csapatjok, míg öreg delet mutatni
 Kezdett az árnyék: így *ebéd* után,
 Melyhez egyéb se' volt — idő csupán.

85.

Volt egy tarisznya, a director úré
 S azé, kit illet primadonna-kegy:
 De másnak a szájába, — hogy ha *júré*
 Részt nem vehetsz — bámulni még se' megy;
 A csárda hölgye meg haluskát gyúr-é,
 Ha réz-garasból sincs zsebedben egy? ...
 A csárda húsén hát nagyot deleltek,
 S újabb erővel ismét útra keltek.

86.

Így eljutának a kis tiszaháti
 Városba, mely kíván kómédiát,
 Hol a színészetnek nemes baráti
 Bőven tenyésznek, a csizmadiák;
 S emeltek csarnokot, melyben a táti
 Nappal csizmát árúl, este DIAT-
 ROM tartatik, mint akkoron nevezték:
Utile a nap, *dulcis*-ok az esték.

87.

Legott, a mennyi deszka száradóban
 Ács-, asztalosnál fel lőn hajtható,
 Elkunyorálták, melyekért, adóban,
 Szabadjegyet küld az igazgató;
 Mind neki gyűrközik, s másnap valóban,
 A színpad áll, függöny *felvonható*,
 Minek titkát, a díszítő teremben,
 Kileste Istók-mester Debreczenben.

88.

Ő általában hasznossá tevő
 Magát a fűró és festék körül:
 Az a paraszt-ház függöny már övé,
 Az „erdőt“ is kifoldá emberül,
 A „kortinát“ ő varrta együvé
 Négy-öt darabból, s most a szív örül
 A rája festett három Gráczianak,
 Kik tánczot oly szűz neglizsébé járnak.

89.

Nosza, *megírni*, és kihordani
 A színlapot nagy harcban a kutyákkal;
 Aztán sietve próbát tartani,
 Butort felkölcsonözni napvilággal,
 Öntetni mécesest, — majd felgyújtani: —
 Jött a közönség, ámuló pofákkal:
 De a kifestett pénztárnok panassza
 Egyre susog, hogy még se' gyúl a kassza.

90.

Mert a padokban, kimutatható:
 Az ott a „hivatalos engedély“
 Egész családdal; ott szállásadó
 Gazdáik, a czéh, az ingyen-fedél;
 Az ott a *mécses*; ott az alkotó
 Lécz, deszka, vas-szeg, fúró és kötél;
 A többi is majd mind csak *requisitum*:
 Szék, pamlag, asztal, — satt. *in infinitum*.

91.

Nem csoda hát, mire lejárt a hónap,
 — Bár a director jó „gázsit“ szabott: —
 Egy szörnnyeteg (hívják *proportiónak*)
 Régen benyelte azt a hónapot;
 Úgy hogy szerencsés a ki, kóstolónak,
Igért forintból krajezárt is kapott;
 Díj száz forint: „aránylag“ *öt* telik:
 Nem csuda, hogy adós lett mint fülíg.

92.

Istók barátunk is, jó *huszonöt*
 Pengő forintját úgy se' látta, mint én,
 Hanem bizony, míg eszméletre jött,
 Magát ő is „zálogba ette“ szintén;
 Azontul közebed elől szökött,
 Csavargni a hegyen, s a lanka mentén,
 Ott áfonyával élt, böngészve, szedve
 Egy oldalon ő, másfelül a medve.

93.

De még az ábránd, a varázs igézet
 Mind' bírta, bírta, s ő túrt és remélt;
 Csak az bántá, hogy a látott művészet
 Nem *isteni* (kenyérrel bár nem élt);
 S hogy a darabból sohse' tud *egész*et
 Csak épen a nyakába varrt személyt,
 Mert „a darab“ féltett, becses portéka:
 Hét zárral őrzí a „bibliothéka“.

94.

„Próbát“ ugyan tartottak hébe-hóba:
 Próbálok erről képet festeni.
 Hát, összegyűltek a „nagy“ fogadóba,
 (Lévén a színház csizmával teli);
 Ott kiki várta, míg a *pécze-szóba*
 Beléakadhat, és nyitját leli:
Hol már *övé* az egyhangú szerep,
 Mit a sugó hadar, mint szélkerep.

95.

Azazhogy várta Istók és néhány
 Ujonez barátja; mert a többi „úr“
 Ki már kolompos, fő-fő veterán,
 Az, bár felejthet, többé nem tanul;
 Ők adomáznak serkancsó s dohány
 Mellett, s fecseg mind, szakadatlanúl,
 Vagy kergeti egymásnak a pagátját —
 Míg a sugó megdöfi a kabátját.

96.

Szeréphez — ahhoz ő itt sem jutott,
 Nem, mintha nem lett volna a darabban,
 Hanem, mivel négy-öt megalkudott
 A legjavára (szépen, vagy haragban);
 S a többi jellem mind *vesszőt* futott,
 Nagy *virgulákat* irt pennájok abban;
Meg- vagy *kihúzták*, vagy egymásba toldák:
 Papot leányba, és uracsba szolgát,

97.

Hogy nem maradt más, mint a leg-kocsánya,
 Mit valakinek épen *tenni* kell:
 „Jő“ „távozik“ „nevet“ „kardját kirántja“ —
 Hozzá csak egy szó, mely *kérd* vagy *felel*.
 Istóknak ebből állott tudománya,
 Restellte is már, a mit ott mivel:
 De, mondom, a bűbáj még egyre húzta,
 Még színpadon czipőjét el se nyúzta. *)

98.

Máskép, a társaság morálja ellen
 Istók panaszra nem talált okot,
 Maradt ő, a mi volt, szűz tiszta jellem;
 Ittak, ha volt mit (más is úgy szokott):
 De külsőkép megvolt a társas illem;
 Mert azt, ha Q-né X úrral lakott,
 Csupán szükség okozta, semmi más:
 Így, összetéve, olcsóbb a *menázs*.

*) Közmondás, hogy a ki színpadon egy pár czipőt elnyő, az aztán végkép ott marad.

99.

Még akkor is, midőn Klárcsi kisasszony —
 Hanem, ki volt ő? lássuk azt elébb.
 Nem épen oly rút, hogy visszariaszson,
Kifestve plane tetszik, ha belép.
Írást ugyan nehéz, hogy baggadozzon,
 De máskép helyt áll, mint *soubrette* (cseléd)
 (Hiszen folytatja csak;) — még akkor is
 Hogy Klárcsi, mondom, (az előtt Boris),

100.

Őtőle vett leczkét magános órán,
 (Istók előtte mondá szerepét,
 Az meg követte, egykissé az orrán
 Keresztül ejtve az *m-et*, s a *b-t*;
 Nagy munka is volt feltörni a jó lány
 Elméje már rég nem művelt gyöpét;)
 Őszinte volt vesződség, áldozat:
 Istók, a jámbor, nem gondolt rosztat.

101.

Játék után egy este, vacsora
 Helyett, Bolondunk a szín ágasát
 Künn támogatta, minthogy még kora
 Volt a lefekvés, — andalgott tehát,
 Ragadván képzelet hosszú sora
 (Kivált hogy meg sem terhelé hasát);
 Midőn jól hátba vágja Klárcsi *mondur-*
 Csomagja: „Kisérjen haza, Bolond úr!“

102.

Átvette a nagykendős csomagot
 Istók szerényen, Klárcsi meg nevetve
 Karjára ölté a hű lovagot,
 S ballagtak együtt, csöppet sem sietve;
 Istók a holdat nézte, csillagot,
 S szavalt *Irénből* nagy-lelkesezve;
 Míg Klárcsi a sós kiflit tördelé,
 Mit a zsebébe nappal gyúrt belé.

103.

Elérve a kis ajtót nagy-sokára,
 Hol Klárcsi hajadon-szállása volt,
 (Két szárny egymás felett, ki az utczára,
 Lévén sajátkép az só-mérni bolt;
 Nappal közös, hol öt-hat garas-ára
 Sót mér az „asszony“; estve ott hajolt
 Szép Klárcsi a magános nyugalomra,
 S jól rejté az ablak-nélküli kamra).

104.

„Jöjön be hát“ sugá a declamáló
 Istóknak a lány, húzván a kezét,
 Ki rögtön észrevette, hogy a váló
 Percz itt van, már sok is volt a beszéd;
 „Késő van, instálom“ mondá, találó
 Mentségre kunkorítván az eszét;
 Azzal köszönt, ment. S hallá, hogy mögötte
 Becsapta az ajtót Klárcsi, nem betette.

105.

A színpadon, hol rendesen tanyázott,
 Lámpákba' gyertyafarkat kerese;
 Rosz garderobból éjjeli matrácot
 Terít a földre (ez már nem mese);
 Elővevé az ócska zseb-Horáczt,
 S álomba szenderítő kedvese
 Oly szépen mondja: „Nox erat coelo“
 — S hamissan — „fulgebat luna sereno.“*)

106.

Mit álmodék, mit nem? . . . másnapra kelve
 Utczán bevárta director urat,
 S határozottan, bár rebegve nyelve,
 Kimondá, hogy tovább ő nem marad.
 Megérlelé kiábrándult szerelme,
 Mit eltökélni nem birt hamarabb;
 És, kérem, itt ez nem jellemhiba:
 Ő csak *bolond* volt — de nem *ostoba*.

107.

Oly korba' volt, midőn az ifjú ember
 Az első nőszemélyhez, kit talál,
 Hajlik zománczos, tiszta érzellemmel,
 Előtte az tündérkép, ideál;
 Még jó, ha hozzá közelíteni sem mer,
 Úgy, bár „kegyetlen,“ szent fénykörbe' áll:
 Ellenben Istók az olesó kegyet
 Megútálá — mint borban a legyet.

*) Éj vala és a hold ragyogott felhőtelen égen.

108.

Aztán hová megy? kérdé a director.
 Harmincz mérföldre, most mindjárt, gyalog;
 Lesz tán belőle írnök, vagy preczeptor —
 Kijózanult: többé nem andalog.
 „Biz a, barátom“ — szólt megszánya ekkor
 Igazgató úr — „nem csekély dolog,
 És útra egy fehér huszast adott;
 Ő ment, — az erdőn tört vándorbotot.

109.

Hét napra elvergődött a parányi
 Helységbe, hol lefolyt gyermekkora,
 Melynek lapályos, erdős ingoványi
 Közt megvonúl a kunyhók gyér sora;
 Nincs tornya, csak — hol fiai, leányi
 Tanúlnak — templom a rosz iskola,
 Előtte fábul egy rozzant harangláb,
 Melyről becsengi egy mozsár a lankát.

110.

Ott most gyűlés van, az egy ablaku
 Teremben, mert nem t'om miféle csint tett
 A mester, a *peregrinus Paku*,
 Ivott bizonynyal, szám nélküli pintet;
 Most a kurátor a keménynyaku
 Presbitereket összehívta mindet,
 És „kicsapás“ foly a ház szőnyegén —
 Künn hallgatódzott a mester, szegény.

111.

Különben ez nem újság: évrül-évre
 Barangol ő, míg állomás akad,
 (Így tőn szert a peregrinusi névre)
 S egy állomáson nem tanyáz sokat:
 Pár hét az ő leghosszabbik tan-éve,
 Aztán a kostákhöz *) belátogat
 És rajtok él, míg ki nem lökik; —
 Hol el nem csapják, onnan megszökik.

112.

Künn hallgatá hát, míg foly a vita,
 Orrát tekervén a sokféle bűz,
 S midőn megérté, hogy nem *lévita*: **)
 (Konyhán az erdőháti Veszta-tűz)
 Egy üszköt a fedélre lódita;
 S az ablakon, melynek redőnye fűz-
 Galy (hón' alatt egy zsebkendő ingóság)
 Nagyot kiált be: „ég a templom, oltsák!”

113.

Azzal: vesd el magad! — Rögtön kizúdul
 A gyűlés; nézi: hát való a tett;
 „Utána! fogjuk el!” ordítja rúdul,
 De már a szalma lángot is vetett,
 Míg azt eloltják, Paku messze lódul. —
 Hogy mért beszéltem a történetet?
 Azért, hogy Istóknak épen a furesa.
 Véletlenből fejlik további sorsa.

*) Falusi rector, azaz tanító és kántor gúnyneve.

***) Pap, mester, kántor egy személyben.

114.

Mert híre futván: megjött „a diák,
Egy vélemény lőn a mesterre nézve:
 „Nem kell bitang, sehonnai!“ kiált
 Mindenki, és tódul, hogy lássa, nézze;
 „Tegyük meg István jó hazánkfiát!“ —
 Azon vevé magát a jámbor észre,
 Hogy ő vasárnap surrogál papot,
 S köznap tanítja az *a*, *b*: *ab*-ot.

115.

Mellesleg olt fát, burgonyát kapál,
 Hízal malaczkát, csak könyvet nem olvas;
 Birákkal a közügyben elpipál,
 Jegyző helyett is levén a *tollas*;
 Ábrándos multja, mint törölt lap áll
 Mögötte, nem érdeklí semmi ollyas;
 Búcsúztató verset ha irogat:
 Embernek gyászost, disznónak vigat.

116.

Majd Debreczenből megjött holmija,
 Azaz: néhány könyv és *írott füzet*:
 A többi tárgyat „a világ molya
 Megette“ — de raktárdíjt nem fizet.
 Átlapozá még a phantasia
 Első szülöttit, de elébb tüzet
 Gerjeszte borzalmas *auto da fé*-nek,
 S egymás után röpült belé az ének.

117.

Az első zsenge „Kis-Tükör“ modorban
 Nyolczéves gyermek dadogása volt;
 Haladva, Csokonait vette sorban,
 „Légy-pókcsatáról“ vig eposzt dalolt;
 Majd irt „Regét“ is, mely az ősi korban
 Egy képzelt várrom odvából huholt:
Kovács műasztalos remekbe szépen
 „Rakott“ riméből is tűzre *tesz épen*.

118.

Jött majd az óda-kor: „Hová ragadtok
 Pieri szűzek?“ . . . s méltó szuszt keres
 Elzöngni ottfenn, hol sas-szárnya csattog,
 Minő félisten a vén esperes.
 Virgiliusból is „scandálva“ pattog
 Egy hosszú ének, hexameteres, —
 Nem-ismert bűnökről itt egy szatíra,
 Ott egy Priap-vers, mit csak borhoz íra.

119.

Most látszik, a következő darabból,
 Hogy már az újabb nyelvben otthonos,
 Mert *rény* a virtus, *hullám* lett a habból,
 S a dal rövid, elől-hátul csinos:
 Hanem hiába! oly *eszményit* abból
 Nem tud kinyalni, mint Császár, Kunoss;
 Mindig marad — ha a fejére áll is —
 Őnála valami vaskos, *redlís*.

120.

Még a zsebéből egy kis-rétbe hajtott
 Csomót keres ki: czíme „K . . . csihoz“,
 Átfutja egyenkint a leszakajtott
 Lapot, s bedobja égő társihoz;
 Hogy vége lett, mélyen, hosszan sohajtott
 Felnézve a menny tűz lámpásihoz:
 Előbbi ön-jét, úgymond, eltemette —
 Csak még a fejfa hiányzik felette.

121.

Igen! megírja — és ez lesz utolsó —
 Elzöngi, versben, életíratát;
 Azzal bezárul a mult, mint koporsó,
 Ábrándozásnak mond jó éjszakát.
 De, írva, nem majmolja senki olcsó
 Fogásait, vagy a kor divatát,
 Csupán a belső ösztönt követi,
 S lesz, jó avagy rossz, — de eredeti.

122.

Felejtí, úgymond, mit annakelőtte
 Tudott s tanult: nem publikumnak ír;
 Sajatjából — mint pók a maga-szötte
 Fonált — eresztí a mit tolla bír;
 Tekintély vagy szabály nem lesz előtte,
 Csak a mit gondol, s az üres papír;
 És ily szavakkal rögtön is belékezd —
 De már hosszú ez ének: Múzsza, végezd.

TARTALOM.

	Lap
RÓZSA ÉS IBOLYA	1
LOSONCZI ISTVÁN	20
BOLOND ISTÓK	34

1934/35 1271

